

Samling af Afgørelser

RETTENS DOM (Appelafdelingen)

7. december 2017^{*i}

»Appel – personalesag – tjenestemænd – drab på en tjenestemand og dennes hustru – regel om overensstemmelse mellem ansøgning, klage og erstatningssøgsmål – pligt til at sikre beskyttelse af de ansatte i Unionens tjeneste – årsagsforbindelse – økonomisk skade – erstatningsansvar in solidum – hensyntagen til de i vedtægten fastsatte ydelser – ikke-økonomisk skade – en institutions ansvar i forbindelse med en afdød tjenestemands ikke-økonomiske skade – en institutions ansvar i forbindelse med den af en afdød tjenestemands ydelsesberettigede pårørende lidte ikke-økonomiske skade«

I sag T-401/11 P-RENV-RX,

Stefano Missir Mamachi di Lusignano, Shanghai (Kina), og de andre appellanter, hvis navne fremgår af bilaget¹, ved advokaterne F. Di Gianni, G. Coppo og A. Scalini,

appellanter,

mod

Europa-Kommissionen ved G. Gattinara og D. Martin, som befuldmægtigede,

indstævnt,

angående en appel af dom afsagt af Retten for EU-Personalesager (Første Afdeling) den 12. maj 2011, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (F-50/09, EU:F:2011:55), med påstand om ophævelse af denne dom,

har

RETTEN (Appelafdelingen),

sammensat af præsidenten, M. Jaeger (refererende dommer), og dommerne S. Frimodt Nielsen og S. Papasavvas,

justitssekretær: E. Coulon,

afsagt følgende

* Processprog: italiensk.

1 – Listen over de andre appellanter er kun vedlagt i den udgave, der er blevet meddelt parterne.

Dom²

- 1 Den foreliggende sag er en følge af dom af 10. september 2015, fornyet prøvelse Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (C-417/14 RX-II, herefter »dommen om fornyet prøvelse«, EU:C:2015:588), hvorved Domstolen – efter at have fastslået, at dom af 10. juli 2014, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (T-401/11 P, herefter »appeldommen«, EU:T:2014:625), der vedrørte en appel iværksat til prøvelse af dom af 12. maj 2011, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (F-50/09, herefter »førsteinstansdommen«, EU:F:2011:55), påvirkede EU-rettens ensartede anvendelse – ophævede appeldommen delvist og hjemviste sagen til Retten.

Sagens faktiske omstændigheder

- 2 Alessandro Missir Mamachi di Lusignano (herefter »Alessandro Missir Mamachi«) blev sammen med sin ægtefælle dræbt den 18. september 2006 i Rabat (Marokko), hvor han skulle tiltræde sin stilling som politisk og diplomatisk rådgiver ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers delegation. Drabet fandt sted i et møbleret hus, som delegationen havde lejet til Alessandro Missir Mamachi, hans hustru og deres fire børn.
- 3 Efter denne begivenhed blev børnene sat under værgemål hos deres farfar – Livio Missir Mamachi di Lusignano (herefter »Livio Missir Mamachi«) – og deres farmor.
- 4 Kommissionen udbetalte 414 308,90 EUR som ydelse ved dødsfald til Alessandro Missir Mamachis børn i deres egenskab af arvinger efter ham i henhold til artikel 73 i vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union (herefter »vedtægten«) og 76 628,40 EUR som følge af ægtefællens død i henhold til artikel 25 i bilag X til vedtægten. Kommissionen tilkendte endvidere disse børn børnepension fra den 1. januar 2007 i henhold til vedtægtens artikel 80 og uddannelsestillæg i medfør af bilag VII til vedtægten.
- 5 Ved skrivelse af 25. februar 2008 til Kommissionen gjorde Livio Missir Mamachi opmærksom på, at han ikke var enig i størrelsen af de beløb, der var blevet udbetalt til hans børnebørn. Da den afgørelse, som Kommissionen traf som svar på denne skrivelse, ikke var tilfredsstillende for ham, indgav han ved skrivelse af 10. september 2008 en klage over denne afgørelse i henhold til vedtægtens artikel 90, stk. 2, hvori han gjorde gældende, at Kommissionen var erstatningsansvarlig som følge af en tjenstlig fejl, som denne havde begået, idet den havde tilsidesat pligten til at sikre beskyttelsen af sine ansatte. Han anførte endvidere, at Kommissionen var erstatningsansvarlig på objektivet grundlag, og påberåbte sig subsidiært Kommissionens tilsidesættelse af vedtægtens artikel 24, hvorefter De Europæiske Fællesskaber solidarisk erstatter det tab, som tredjemand måtte påføre deres ansatte.
- 6 Kommissionen afslog denne klage ved afgørelse af 3. februar 2009.

Førsteinstansdommen

- 7 Livio Missir Mamachi anlagde sag ved Retten for EU-Personalesager, idet han gjorde gældende, at Kommissionen havde tilsidesat pligten til at beskytte sine ansatte. I denne sag nedlagde han dels påstand om annullation af afgørelsen af 3. februar 2009 om afslag på hans klage, dels påstand om erstatning for det første – på vegne af Alessandro Missir Mamachis børn – for den økonomiske skade, som de havde lidt, for det andet – på vegne af disse børn – for den ikke-økonomiske skade, som de havde lidt, for det tredje – på sine egne vegne – for den ikke-økonomiske skade, som han selv

2 – Der gengives kun de præmisser i nærværende dom, som Retten finder det relevant at offentliggøre.

havde lidt som far til Alessandro Missir Mamachi, for det fjerde – på vegne af Alessandro Missir Mamachis børn, idet disse indtræder i deres fars rettigheder – for den ikke-økonomiske skade, som faderen led før sin død.

- 8 Ved førsteinstansdommen afviste Personaleretten sagen for så vidt angik de påståede ikke-økonomiske skader og forkastede den for så vidt angik de påberåbte økonomiske skader.
- 9 Med hensyn til de påberåbte økonomiske skader fandt Personaleretten indledningsvis, at Kommissionen som følge af sin culpøse undladelse af at sikre Alessandro Missir Mamachis beskyttelse havde begået en fejl, der kunne bevirke, at den ifaldt ansvar. Hvad angår årsagsforbindelsen mellem denne fejl og den påståede økonomiske skade fastslog Personaleretten, at denne var godtgjort. Personaleretten fandt dernæst, at det stod tilbage at undersøge drabsmandens del af ansvaret for skadernes indtræden.
- 10 Under hensyntagen til de to af Livio Missir Mamachi påberåbte skader, dvs. dobbeltdrabet og den manglende mulighed for at overleve, samt den omstændighed, at den anden skade var mindre alvorlig end den første, konkluderede Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 197, at Kommissionen var ansvarlig for 40% af de skader, der var lidt.
- 11 Hvad angår omfanget af den økonomiske skade fandt Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 200, at den materielle skade, der var forbundet med det indtægtstab, der skulle tages i betragtning i den foreliggende sag, udgjorde 3 mio. EUR.
- 12 I førsteinstansdommens præmis 201 henviste Personaleretten endelig til, at Kommissionen skulle erstatte 40% af tabet, dvs. 1,2 mio. EUR, hvorefter den i denne doms præmis 202 bemærkede, at de beløb, som Kommissionen allerede havde udbetalt, og som den fortsat ville udbetale til de ydelsesberettigede pårørende, og som oversteg de beløb, der normalt udbetales i henhold til vedtægten, udgjorde ca. 1,4 mio. EUR, samt at dette beløb kunne stige til ca. 2,4 mio. EUR, hvis de omhandlede ydelser blev udbetalt, indtil hvert af de fire børn fyldte 26 år. Personaleretten konstaterede herefter, i førsteinstansdommens præmis 203, at Kommissionen allerede fuldt ud havde erstattet den materielle skade, som den bar ansvaret for.
- 13 På baggrund af det ovenstående fastslog Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 205, at selv om anbringendet var begrundet, var det ikke muligt for Personaleretten at tage Livio Missir Mamachis påstand om erstatning for den materielle skade, der var lidt, til følge.
- 14 Livio Missir Mamachi iværksatte appel til prøvelse af førsteinstansdommen.

Appeldommen

- 15 I appeldommen undersøgte Retten af egen drift, om Personaleretten havde kompetence til at træffe afgørelse i sagen i første instans. Retten sondrede især mellem den skade, som Alessandro Missir Mamachi havde lidt, på den ene side, og den skade, som hans børn og Livio Missir Mamachi havde lidt, på den anden side.
- 16 Hvad angår de økonomiske og ikke-økonomiske skader, som Livio Missir Mamachi og Alessandro Missir Mamachis børn havde lidt, fastslog Retten, at Personaleretten havde begået en retlig fejl ved at erklære sig kompetent til at træffe afgørelse i sagen, for så vidt som denne vedrørte erstatning for disse skader, og konkluderede, at sagen burde henvises til Retten selv, for at denne kunne træffe afgørelse om disse påstande i sin egenskab af ret i første instans.

- 17 For så vidt angår den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi led, og som Livio Missir Mamachi havde nedlagt påstand om erstatning for på børnenes vegne, mindede Retten om, at Personaleretten havde kompetence til at træffe afgørelse om denne påstand, hvorefter den fastslog, at Personaleretten ved at give Kommissionen medhold i en formalitetsindsigelse, som den havde gjort gældende med henblik på at anfægte, at den nævnte påstand kunne antages til realitetsbehandling, havde begået en retlig fejl, idet den havde anvendt reglen om overensstemmelse mellem erstatningskravet og den klage, der er rettet mod afslaget på dette erstatningskrav, forkert.

Dommen om fornyet prøvelse

- 18 Domstolen besluttede efter forslag fra førstegeneraladvokaten at foretage fornyet prøvelse af appeldommen. Dommen om fornyet prøvelse indebar i det væsentlige, at Domstolen for det første annullerede appeldommen for så vidt angik kompetencefordelingen mellem Retten og Personaleretten, for det andet fandt, at denne dom skulle anses for endelig, for så vidt som Retten herved fastslog, at Personaleretten havde begået en retlig fejl i førsteinstansdommen ved at tage den første afvisningspåstand, som Kommissionen havde gjort gældende, til følge og ved af denne grund at afvise påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi di Lusignano havde lidt, og for det tredje hjemviste sagen til Retten, således at denne kunne træffe afgørelse om de uafklarede spørgsmål.

Retsforhandlingerne i den sag, der er blevet hjemvist til Retten, og parternes påstande

- 19 Når sagen er blevet hjemvist til Retten, skal den som nævnt i præmis 18 ovenfor tage stilling til de anbringender, som den ikke har undersøgt i forbindelse med appeldommen.
- 20 Den 12. oktober 2015 har Livio Missir Mamachi og Kommissionen indgivet skriftlige bemærkninger om de konsekvenser, der bør drages af dommen om fornyet prøvelse med henblik på sagens afgørelse, i overensstemmelse med artikel 222, stk. 1, i Rettens procesreglement.
- 21 Livio Missir Mamachi har nedlagt følgende påstande, som svarer til dem, han nedlagde i den sag, der lå til grund for appeldommen:
- Førsteinstansdommen ophæves.
 - Kommissionen tilpligtes at betale Alessandro Missir Mamachi di Lusignanos ydelsesberettigede pårørende et beløb på 3 975 329 EUR i erstatning for den økonomiske skade, som de har lidt.
 - Det fastslås, at påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade kan antages til realitetsbehandling, og Kommissionen tilpligtes at betale:
 - til Alessandro Missir Mamachis ydelsesberettigede pårørende dels et beløb på 250 000 EUR i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som ofret led inden sin død, dels et beløb på 1 276 512 EUR i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som de har lidt som børn af ofret og vidner til det tragiske mord
 - til Livio Missir Mamachi et beløb på 212 752 EUR i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som han har lidt som far til ofret.
 - Kommissionen tilpligtes at betale de renter og morarenter, der er forfaldet i mellemtiden.
 - Kommissionen tilpligtes at betale sagsomkostningerne.

22 Kommissionen har ligeledes bekræftet følgende påstande i det svarskrift, som den indleverede den 16. december 2011 i den sag, der lå til grund for appeldommen:

- Sagen hjemvises til Personaleretten i henhold til artikel 13, stk. 1 i bilag I til statuten for Den Europæiske Unions Domstol, alene for så vidt angår den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi led mellem tidspunktet for overfaldet på ham og hans død.
- Appellen afvises eller forkastes.
- Livio Missir Mamachi tilpligtes at betale sagsomkostningerne.

23 Ved skrivelse af 11. december 2015 til Rettens Justitskontor har Livio Missir Mamachis repræsentant meddelt Retten, at han er afgang ved døden, og oplyst, at hans arvinger, dvs. Anne Sintobin (hans ægtefælle), Stefano Missir Mamachi di Lusignano (hans søn), Maria Missir Mamachi di Lusignano (hans datter) og Carlo Missir Mamachi di Lusignano (Alessandro Missir Mamachis søn, der har nået myndighedsalderen under sagens behandling) samt Filiberto Missir Mamachi di Lusignano, Tommaso Missir Mamachi di Lusignano og Giustina Missir Mamachi di Lusignano (Alessandro Missir Mamachis mindreårige børn, der repræsenteres af Anne Sintobin), har til hensigt at fortsætte den for Retten verserende sag. Hvad angår den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt, har Livio Missir Mamachis repræsentant præciseret, at Carlo Missir Mamachi di Lusignano, der har nået myndighedsalderen, handler på egne vegne, og at Anne Sintobin fortsætter som legal repræsentant for Alessandro Missir Mamachis tre mindreårige børn i Livio Missir Mamachis sted. Det fremgår desuden af sagen, at Giustina Missir Mamachi di Lusignano også nåede myndighedsalderen den 30. juli 2016. Appellanterne Anne Sintobin, Stefano Missir Mamachi di Lusignano, Maria Missir Mamachi di Lusignano, Carlo Missir Mamachi di Lusignano, Filiberto Missir Mamachi di Lusignano, Tommaso Missir Mamachi di Lusignano og Giustina Missir Mamachi di Lusignano handler således i forskellige egenskaber. Livio Missir Mamachis syv arvinger handler på hans vegne for så vidt angår erstatningen for hans ikke-økonomiske skade. Carlo Missir Mamachi di Lusignano og Giustina Missir Mamachi di Lusignano, der har nået myndighedsalderen under sagens behandling, handler også på egne vegne for så vidt angår erstatningen for deres skader og erstatningen for deres fars ikke-økonomiske skade i deres egenskab af dennes arvinger. Endelig repræsenteres Filiberto Missir Mamachi di Lusignano og Tommaso Missir Mamachi di Lusignano, der er mindreårige, af Anne Sintobin for så vidt angår påstanden om erstatning for deres økonomiske og ikke-økonomiske skader samt for deres fars ikke-økonomiske skade.

Retlige bemærkninger

24 Appellanterne har til støtte for appellen fremsat tre anbringender, hvor det første vedrører den retlige fejl, som Personaleretten begik ved at afvise påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn og Livio Missir Mamachi havde lidt, det andet vedrører den retlige fejl, som Personaleretten begik ved at begrænse Kommissionens ansvar til 40%, og det tredje vedrører den retlige fejl, som Personaleretten begik ved at fastslå, at den økonomiske skade var blevet erstattet fuldt ud som følge af de vedtægtsmæssige ydelser.

[udelades]

Det andet anbringende om den retlige fejl, som Personaleretten begik ved at begrænse Kommissionens ansvar til 40%

- 51 Appellanterne har i det væsentlige foreholdt Personaleretten, at den pålagde Kommissionen at betale for en procentdel af den materielle skade, selv om den burde have pålagt den at betale for hele skaden, da den var såvel hovedansvarlig som solidarisk ansvarlig. Dette anbringende består af fire led. De tre første led vedrører Kommissionens hovedansvar, og det fjerde vedrører Kommissionens ansvar in solidum.
- 52 De tre første led bør undersøges først.

Det andet anbringendes tre første led om Kommissionens hovedansvar

- 53 Hvad angår det første led har appellanterne anført, at Personalerettens begrundelse for ikke at betragte Kommissionen som hovedansvarlig var ulogisk og selvmodsigende. Efter at den i førsteinstansdommens præmis 183 havde fastslået, at der forelå en »direkte og sikker« årsagsforbindelse mellem Kommissionens fejl og dobbeltdrabet, bemærkede den således i denne doms præmis 192, at dette dobbeltdrab ikke havde været en »øjeblikkelig og uundgåelig« følge af den nævnte fejl, således at Kommissionen ikke kunne pålægges det overordnede og fulde ansvar.
- 54 Efter Kommissionens opfattelse sonderer appellanterne ikke tilstrækkeligt mellem den pågældende fejl, årsagsforbindelsen og konsekvenserne af dennes ansvar. I førsteinstansdommens præmis 175 fastslog Personaleretten, at der forelå en fejl, da der ikke var gennemført visse sikkerhedsforanstaltninger. I denne doms præmis 183 bemærkede Personaleretten blot, at Kommissionen havde skabt betingelserne for, at skaden kunne indtræde, og at det derfor var godtgjort, at der forelå en årsagsforbindelse. I førsteinstansdommens præmis 192 og 193 konkluderede Personaleretten med hensyn til Kommissionens ansvar, at dobbeltdrabet ikke var en øjeblikkelig og uundgåelig følge af den fejl, den havde begået, men at drabsmandens handlinger imidlertid ikke kunne fritage Kommissionen fuldstændig for ansvar. Personaleretten undersøgte derfor betingelserne for Kommissionens erstatningsansvar på korrekt vis, dvs. fejlen og årsagsforbindelsen, hvorefter den drog konsekvenserne heraf ved at fastlægge Kommissionens ansvar til 40% af den skade, der var sket.
- 55 Med det andet anbringendes andet led har appellanterne anført, at Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 192 vurderede forholdet mellem Kommissionens retsstridige adfærd og konsekvenserne af denne adfærd fejlagtigt. Den sondring, som Personaleretten med hensyn til den manglende sikkerhed foretog mellem de konsekvenser, »der normalt må kunne forudses« (tyveri samt eventuelt fysiske trusler mod husets beboere), og de konsekvenser, der ikke kan forudses (drabet), baseret på deres alvor, er i strid med de faktiske omstændigheder, som Cour d'appel de Rabat (appelretten i Rabat) fastlagde i sine domme af 20. februar og 18. juni 2007, samt ulogisk, vilkårlig og uden ethvert retligt grundlag, eftersom det fremgår af førsteinstansdommens præmis 184, at den sikkerhedsrisiko, der blev taget i betragtning for personalet ved delegationen i Rabat, var terrortruslen, dvs. en meget større risiko end den, der var knyttet til almindelig kriminalitet. Det samme må gælde for den omstændighed, at den erstatning, som Kommissionen skal betale, begrænses alene til de konsekvenser, der normalt må kunne forudses, af den ulovlige handling, som den er ansvarlig for, idet der herved sondres mellem forskellige almindelige forbrydelser. Når det erkendes, at Kommissionen ikke har opfyldt forpligtelsen til at sikre sin tjenstemands beskyttelse på korrekt vis, må det ifølge appellanterne konkluderes, at enhver skadevoldende begivenhed er en direkte og forudsigelig følge af en sådan adfærd.
- 56 Efter Kommissionens opfattelse bør det andet anbringendes andet led afvises, da appellanterne hermed har anfægtet Personalerettens vurdering af beviserne, dvs. navnlig den kriminelle hensigt, som Cour d'appel de Rabat fastlagde, uden at gøre gældende, at disse beviser blev gengivet forkert.

- 57 Kommissionen har under alle omstændigheder gjort gældende, at Personaleretten ikke gengav disse beviser forkert, da den udtalte, at hensigten med drabet på Alessandro Missir Mamachi og hans ægtefælle var at begå tyveri. I førsteinstansdommens præmis 184 afviste Personaleretten Kommissionens argumentation netop med støtte i appellanternes antagelse, der var baseret på terrortruslen.
- 58 Kommissionen har i øvrigt understreget, at den selvfølgelig ikke har forårsaget Alessandro Missir Mamachis og hans ægtefælles død, da drabene blev begået af en tredjemand. Personaleretten bemærkede derfor med rette i førsteinstansdommens præmis 192, at dobbeltdrabet ikke var en øjeblikkelig og uundgåelig følge af Kommissionens fejl. Det fremgår i øvrigt af retspraksis, at den blotte omstændighed, at den ulovlige adfærd har udgjort en nødvendig betingelse for skadens opståen, således at forstå, at den ikke ville være opstået, hvis ikke der var fulgt en sådan adfærd, ikke er tilstrækkelig til at godtgøre en årsagsforbindelse. Kommissionen har i denne retning påberåbt sig dom af 30. november 2011, Transnational Company »Kazchrome« og ENRC Marketing mod Rådet og Kommissionen (T-107/08, EU:T:2011:704, præmis 80). Personaleretten tog desuden hensyn til, at drabsmanden var en tredjemand, da den skulle fastlægge Kommissionens ansvar, i medfør af den retspraksis, der er nævnt i førsteinstansdommens præmis 181, og hvorefter det fremgår, at en skade kan have flere årsager.
- 59 Kommissionen har med hensyn til vurderingen af, hvor forudsigeligt det er, at skaden indtræder, henset til en tredjemands sandsynlige adfærd, anført, at denne vurdering vedrører beviser, som er blevet fremlagt for Personaleretten og derfor ikke kan efterprøves på ny i forbindelse med en appel.
- 60 Med hensyn til det andet anbringendes to første led har Kommissionen subsidiært gjort gældende, at såfremt Retten finder, at førsteinstansdommens begrundelse er ulogisk og selvmodsigende, vil en ændring af denne begrundelse give anledning til, at den foreliggende sag forkastes. Kommissionen har i denne forbindelse påberåbt sig præmis 134 i dom af 13. december 2006, É. R. m.fl. mod Rådet og Kommissionen (T-138/03, EU:T:2006:390), hvorefter eksistensen af en årsagsforbindelse kræver, at den foreholdte adfærd er en sikker og direkte årsag til den påståede skade, og at det i en sag, hvor den adfærd, der angiveligt har været årsag til skaden, består i en undladelse, navnlig er nødvendigt at få vist, at denne skade rent faktisk er forårsaget af den påståede undladelse og ikke har kunnet være forårsaget af handlinger, der ikke har noget at gøre med dem, som den sagsøgte institution beskyldes for. Kommissionen finder i det foreliggende tilfælde, at årsagsforbindelsen mellem fejlen, dvs. undladelsen af at træffe visse sikkerhedsforanstaltninger, og skaden er blevet brudt, da skaden var forårsaget af en handling, som ikke har noget at gøre med den, der tilskrives Kommissionen. Kommissionen har som følge heraf anført, at den ikke kan drages til ansvar for dobbeltdrabet, og at den foreliggende sag derfor må forkastes.
- 61 Hvad angår det tredje led har appellerne gjort gældende, at Personaleretten har begået en retlig fejl ved at fastslå, at de principper, der kan udledes af Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet (EFT 1989, L 183, s. 1) og navnlig af artikel 5, stk. 4, heri – hvorefter det er muligt at nedsætte arbejdsgiverens ansvar for forhold, der skyldes omstændigheder, som de ikke har indflydelse på, og som er usædvanlige og uforudseelige, eller begivenheder, som er ualmindelige, når konsekvenserne af disse omstændigheder eller begivenheder ikke kunne have været afværget selv med den største omhu – kunne begrænse Kommissionens ansvar. Denne bestemmelse kan i hvert fald ikke fritage Kommissionen for noget ansvar, da den forudsætter, at arbejdsgiveren har udvist omhu, og at de skadelige konsekvenser var uundgåelige, hvilket ikke er tilfældet i den foreliggende sag. Appellerne har desuden gjort gældende, at selv om det antages, at omstændighederne var ualmindelige, er Kommissionen alligevel ansvarlig for dem, for så vidt som Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 183 fastslog, at dobbeltdrabet ikke ville være sket, hvis Kommissionen havde overholdt sin pligt til at sikre tjenestemandens beskyttelse.

- 62 Ifølge Kommissionen er argumenterne i førsteinstansdommens præmis 192 fremført rent subsidært og udgør ikke det vigtigste led i Personalerettens ræsonnement. Personaleretten henviste desuden til »principperne« i direktiv 89/391 og antog dermed, at direktivet ikke fandt anvendelse som sådan, hvilket bekræftes af førsteinstansdommens præmis 131, hvoraf det udtrykkeligt fremgår, at boligen for en tjenestemand, der udøver sine funktioner i et tredjeland, »[ikke] fuldt ud [kan] sidestilles med en arbejdsplads eller et arbejdssted i den forstand, hvori disse udtryk er anvendt i direktiv 89/391«.
- 63 Med anbringendets tre led, der bør behandles under ét, har appellanterne med støtte i forskellige argumenter i det væsentlige gjort gældende, at når det er fastslået, at Kommissionen tilsidesatte forpligtelsen til at sikre Alessandro Missir Mamachis beskyttelse, er enhver skadevoldende begivenhed en direkte og uforudsigelig følge af en sådan adfærd. Den sontring, der blev foretaget mellem uforudsigelige handlinger og forudsigelige almindelige forbrydelser med henblik på at fastlægge Kommissionens ansvar, var ikke relevant, eftersom dennes culpøse undladelse bevirkede, at den var ansvarlig for enhver skadevoldende begivenhed, der måtte konstateres efterfølgende. Appellanterne har i det væsentlige bestridt, at Personaleretten ikke anså Kommissionens fejl for at være en adækvat og afgørende årsag til dobbeltdrabet. Appellanterne har i øvrigt også gjort gældende, at den sontring mellem forudsigelige omstændigheder og uforudsigelige omstændigheder, som Personaleretten foretog, er i modstrid med, hvad Cour d'appel de Rabat konstaterede, og ulogisk, da den risiko, der blev taget i betragtning for at garantere sikkerheden for personalet ved delegationen i Rabat, var terrortruslen. Appellanterne har endelig anfægtet sontringen mellem forudsigelige omstændigheder og uforudsigelige omstændigheder under hensyn til Personalerettens henvisning til artikel 5 i direktiv 89/391. Kommissionen har ikke rejst tvivl om Personalerettens bemærkning i førsteinstansdommens præmis 183 om, at det var godtgjort, at der forelå en årsagsforbindelse mellem den fejl, som Kommissionen havde begået, og dobbeltdrabet. Det bemærkes herved, at Kommissionen, som det fremgår af præmis 60 ovenfor, kun har rejst tvivl om denne forbindelse, for det tilfælde at Retten tager et af det foreliggende anbringendes to første led til følge.
- 64 Det må indledningsvis fastslås, at der i princippet kan anvendes to kausalitetsteorier, når der er flere årsager til den samme skade, nemlig teorien om »ækvivalente betingelser« og teorien om »adækvat årsagssammenhæng«.
- 65 Ser man på den førstnævnte teori, er det i den foreliggende appelsag hensigtsmæssigt at sondre mellem to antagelser, alt efter om fejlene indtræffer samtidigt eller successivt. I det første tilfælde kan der foreligge fejl, som er begået samtidigt af en skadevolder og af skadelidte eller af to eller flere skadevoldere, også kaldet medskadevoldere. I det andet tilfælde sker fejlene på forskellige tidspunkter, og de er som oftest af forskellig art. Til trods for denne forskel bidrager de to fejl imidlertid til, at der opstår den samme skade. Uden den første fejl ville den anden således ikke være begået, fordi den pågældende ikke havde haft mulighed for at gøre det.
- 66 Ser man på den sidstnævnte teori, dvs. teorien om adækvat årsagssammenhæng, er det til gengæld nødvendigt at foretage en rangordning af de faktorer, der gjorde sig gældende forud for skaden, for at sondre mellem faktorer, der i retlig henseende bør kvalificeres som årsager, og andre faktorer. Ifølge denne teori vil de enkelte medskadevoldere ikke nødvendigvis have det samme ansvar.
- 67 I EU-retten er der en tendens til at lægge vægt på teorien om adækvat årsagssammenhæng. Unionens retsinstanser har således fastslået, at EU alene kan være ansvarlig for den skade, der er en tilstrækkelig direkte følge af den pågældende institutions retsstridige adfærd (jf. dom af 24.10.2000, Fresh Marine mod Kommissionen, T-178/98, EU:T:2000:240, præmis 118 og den deri nævnte retspraksis, og af 19.3.2010, Gollnisch mod Parlamentet, T-42/06, EU:T:2010:102, præmis 110 og den deri nævnte retspraksis; jf. i denne retning også dom af 10.7.2012, Interspeed mod Kommissionen, T-587/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2012:355, præmis 39 og den deri nævnte retspraksis), og at sagsøgeren skal godtgøre, at skaden ikke ville være indtrådt uden den begåede fejl, og at denne fejl er den afgørende årsag til den skade, der er lidt (jf. i denne retning dom af 30.9.1998, Coldiretti m.fl. mod Rådet og Kommissionen, T-149/96, EU:T:1998:228, præmis 116-121).

- 68 Det fremgår i øvrigt også af retspraksis, at når den adfærd, der foreholdes en institution, indgår i en mere omfattende proces, som tredjeparter har deltaget i, og når den umiddelbare årsag til den påståede skade er en af disse tredjeparters medvirken, påhviler det retten at efterprøve, om denne medvirken var uundgåelig alene som følge af den foreholdte adfærd, eller om den tværtimod var udtryk for en selvstændig vilje (jf. i denne retning dom af 30.4.2009, CAS Succhi di Frutta mod Kommissionen, C-497/06 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2009:273, præmis 61 og 62, og af 18.12.2009, Arizmendi m.fl. mod Rådet og Kommissionen, T-440/03, T-121/04, T-171/04, T-208/04, T-365/04 og T-484/04, EU:T:2009:530, præmis 92 og 93). Hvis der er tale om en selvstændig vilje, tilkommer det retten at fastslå, at der ikke består nogen årsagsforbindelse.
- 69 Det fremgår også af retspraksis, at opfattelsen om, at den omstændighed, at den ulovlige adfærd har udgjort en nødvendig betingelse for skadens opståen, således at forstå, at den ikke ville være opstået, hvis der ikke var fulgt en sådan adfærd, er tilstrækkelig til, at der foreligger en årsagsforbindelse, ikke svarer til den, der er fremherskende i EU-retten. En så bred opfattelse af årsagsforbindelsen kan ikke udledes af retspraksis vedrørende artikel 340, stk. 2, TEUF. Ifølge denne bestemmelse er EU's ansvar således begrænset til skader, som er en direkte eller tilstrækkelig direkte følge af den pågældende institutions ulovlige adfærd, hvilket navnlig udelukker, at dette ansvar omfatter skader, som kun er en fjern følge af denne adfærd (jf. i denne retning kendelse af 12.12.2007, Atlantic Container Line m.fl. mod Kommissionen, T-113/04, ikke trykt i Sml., EU:T:2007:377, præmis 39 og 40). Retten har i denne sammenhæng også fastslået, at den blotte omstændighed, at den ulovlige adfærd har udgjort en nødvendig betingelse for skadens opståen, således at forstå, at denne ikke ville være opstået, hvis ikke der var fulgt en sådan adfærd, ikke er tilstrækkelig til at godtgøre en årsagsforbindelse (dom af 30.11.2011, Transnational Company »Kazchrome« og ENRC Marketing mod Rådet og Kommissionen, T-107/08, EU:T:2011:704, præmis 80).
- 70 Det skal imidlertid bemærkes, at den retspraksis, der er nævnt i præmis 67-69 ovenfor, ikke kategorisk udelukker anvendelsen af teorien om ækvivalente betingelser og kun indebærer, at denne teori må afvises, hvis den fejl, som institutionen har begået, ligger fjernt fra skaden, og retten fastslår, at årsagsforbindelsen er blevet brudt. Hvis det omvendt antages, at skaden er en direkte eller tilstrækkelig direkte følge af institutionens fejl, og at denne fejl således ikke ligger så fjernt fra skaden, at årsagsforbindelsen er blevet brudt, kan Unionens retsinstanser bringe teorien om ækvivalente betingelser i anvendelse.
- 71 Der skal desuden mindes om, at Unionens retsinstanser udtrykkeligt har fastslået, at en skade kan indtræde, selv om denne ikke kun er en direkte og sikker følge af en enkelt årsag, idet skaden kan have flere årsager, der alle på afgørende vis medvirker til dens indtræden. Denne retspraksis vedrører imidlertid situationer, hvor den pågældende institutions ansvar begrænses på grund af skadelidtes egen adfærd, fordi skadelidte ikke har udvist den agtpågivenhed, der kræves for at undgå eller minimere skaden (jf. i denne retning dom af 12.6.1986, Sommerlatte mod Kommissionen, 229/84, EU:C:1986:241, præmis 24-27).
- 72 Hvis en institution i lyset af præmis 70 ovenfor gør sig skyldig i tilsidesættelse af en beskyttelsesforpligtelse, hvilket har bidraget til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at undgå, må det endelig fastslås, at denne tilsidesættelse kan medvirke tilstrækkelig direkte til dens indtræden, selv om den ikke betragtes som den eneste årsag til skaden. Retten kan således lægge til grund, at en tredjemands forudsigelige eller uforudsigelige handlinger ikke kan medføre eller har medført et brud på årsagsforbindelsen eller ikke udgør en omstændighed, der fritager institutionen fuldstændig for ansvar, da begge årsager, dvs. institutionens culpøse tilsidesættelse og tredjemands handlinger, har bidraget til, at den samme skade indtræder.
- 73 I det foreliggende tilfælde fandt Personaleretten imidlertid i førsteinstansdommens præmis 177, at Kommissionen havde begået en tilstrækkelig karakteriseret tilsidesættelse af pligten til at sikre beskyttelsen af sine ansatte, til at Kommissionen kunne anses for ansvarlig, hvorefter den i bemærkningerne under overskriften »Årsagsforbindelse og eksistensen af en ansvarsfrihedsgrund

(egen skyld og skade forvoldt af tredjemand)« i førsteinstansdommen antog, at det var nødvendigt at undersøge, om Alessandro Missir Mamachis adfærd og drabsmandens handlinger kunne fritage Kommissionen helt eller delvist for ansvar.

- 74 Personaleretten henviste i det efterfølgende ræsonnement til domme, som både tog udgangspunkt i teorien om adækvat årsagssammenhæng og teorien om ækvivalente betingelser. Den retspraksis, der er nævnt i førsteinstansdommens præmis 179 og 180, synes således at pege i retning af teorien om adækvat årsagssammenhæng, for så vidt som Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 179 henviste til den retspraksis, hvoraf det fremgår, at EU kun kan anses for ansvarlig for tab, som er en tilstrækkelig direkte følge af den pågældende institutions retsstridige adfærd. I denne doms præmis 180 henviste Personaleretten også til den retspraksis, hvoraf det fremgår, at sagsøgeren skal godtgøre, at tabet ikke ville være indtrådt uden den begåede fejl, og at fejlen er den afgørende årsag til tabet. I førsteinstansdommens præmis 192 fastslog Personaleretten desuden, at »[s]elv om Kommissionen [havde] skabt de betingelser, der førte til skadens indtræden [...], [var] dobbeltdrabet ikke en øjeblikkelig og uundgåelig følge af denne fejl«.
- 75 I førsteinstansdommens præmis 181 henviste Personaleretten til gengæld til dom af 12. juni 1986, Sommerlatte mod Kommissionen (229/84, EU:C:1986:241, præmis 24-27), af 3. februar 1994, Grifoni mod Kommissionen (C-308/87, EU:C:1994:38, præmis 17 og 18), og af 24. oktober 2000, Fresh Marine mod Kommissionen (T-178/98, EU:T:2000:240, præmis 135 og 136), hvorefter en skade kan indtræde, selv om den ikke kun er en direkte og sikker følge af en enkelt årsag, idet skaden kan have flere årsager, der alle på afgørende vis medvirker til dens indtræden.
- 76 I førsteinstansdommens præmis 191-197 undersøgte Personaleretten dernæst drabsmandens del af ansvaret for skadens indtræden og dermed Kommissionens del af dette ansvar.
- 77 Hvad angår den manglende mulighed for at overleve fastslog Personaleretten, at Kommissionen var den direkte og eneste ansvarlige for denne skade, og at sandsynligheden for, at Alessandro Missir Mamachi ville overleve sine kvæstelser, var så lille, at den kunne fastsættes til 20%.
- 78 Hvad angår dobbeltdrabet fastslog Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 192 som tidligere nævnt, at Kommissionen ikke kunne gøres hovedansvarlig for denne skade, fordi dobbeltdrabet ikke var en øjeblikkelig og uundgåelig følge af dennes fejl. Personaleretten bemærkede i denne forbindelse, at drabene blev begået af en person, der havde til hensigt at begå tyveri, og hvis adfærd ikke kunne forudses, og præciserede, at denne vurdering var baseret på principperne i direktiv 89/391, der i artikel 5, stk. 4, bestemmer, at en arbejdsgivers ansvar for forhold, der skyldes omstændigheder, som arbejdsgiveren ikke har haft indflydelse på, og som er usædvanlige og uforudseelige, kan begrænses. I førsteinstansdommens præmis 193 fastslog Personaleretten imidlertid, at tredjemands handlinger ikke kunne fritage Kommissionen fuldstændig for ansvar, og at en løsning, der indebar fuldstændig ansvarsfrihed for Kommissionen, ikke ville være i overensstemmelse med retspraksis, hvorefter der kan være flere årsager til en skade. Personaleretten tog således hensyn til den retspraksis, hvori teorien om ækvivalente betingelser bringes i anvendelse. Personaleretten lagde reelt ikke vægt på, at drabsmandens handlinger ikke kunne forudses, eller anså dem som udgangspunkt for at være uforudsigelige, men fastslog, at det, henset til den retspraksis, hvori teorien om ækvivalente betingelser bringes i anvendelse, var begrundet ikke at fritage Kommissionen fuldstændig for ansvar. Personaleretten fandt derfor, at Kommissionen var ansvarlig for 30% af dobbeltdrabet og 40% af samtlige skader, der var lidt.
- 79 Til trods for dette ræsonnement, der var inspireret af de to forskellige kausalitetsteorier, prioriterede Personaleretten i det væsentlige teorien om ækvivalente betingelser og ikke teorien om adækvat årsagssammenhæng. I førsteinstansdommens præmis 183 fastslog Personaleretten med hensyn til årsagsforbindelsen mellem fejlen og dobbeltdrabet, at Livio Missir Mamachi i fornødent omfang havde godtgjort, at der forelå en sikker og direkte årsagsforbindelse, og at dobbeltdrabet ikke ville være sket, hvis Kommissionen havde overholdt pligten til at sikre tjenestemandens beskyttelse. Personaleretten

fastslog desuden, at Kommissionen ikke havde påvist, at årsagsforbindelsen var blevet brudt på grund af Alessandro Missir Mamachis forsømmelighed (førsteinstansdommens præmis 189) og som følge af tredjemands handlinger (denne doms præmis 193). Med hensyn til tredjemands handlinger fastslog Personaleretten endelig (i samme præmis 193), at det ikke var i overensstemmelse med den retspraksis, som er nævnt i førsteinstansdommens præmis 181, og som anerkender, at der kan være flere årsager til en skade, at fritage Kommissionen fuldstændig for ansvar. Denne retspraksis, hvori der henvises til teorien om ækvivalente betingelser, er imidlertid ikke relevant i det foreliggende tilfælde, da den vedrører situationer, hvor institutionens ansvar begrænses på grund af skadelidtes egen adfærd. På trods af denne fejlagtige henvisning fremgår det af de grunde, der er angivet i præmis 70 ovenfor, at retspraksis ikke kategorisk udelukker anvendelsen af teorien om ækvivalente betingelser, men overlader det til retten at vurdere, om fejlen skal betragtes som en fjern årsag til skaden. Det kan således udledes af Personalerettens ræsonnement, at der var to medvirkende årsager til dobbeltmordet, nemlig Kommissionens culpøse tilsidesættelse af sikkerhedsforpligtelsen og tredjemands handlinger. Personaleretten har reelt anvendt teorien om ækvivalente betingelser.

80 Personaleretten begik ingen retlig fejl i denne forbindelse.

81 Det skal for det første bemærkes, at det i modsætning til det af appellanterne anførte fremgår af den retspraksis, der er nævnt i præmis 67-69 ovenfor, at en institutions culpøse undladelse ikke i sig selv er tilstrækkelig til, at dens adfærd kan betragtes som en sikker og direkte årsag til den skade, der er lidt. Det er i denne forbindelse også blevet præciseret i retspraksis, at når den adfærd, der foreholdes en institution, indgår i en mere omfattende proces, som tredjeparter har deltaget i, og når den umiddelbare årsag til den påståede skade er en af disse tredjeparters medvirken, påhviler det retten at efterprøve, om denne medvirken var uundgåelig alene som følge af den adfærd, der foreholdes institutionen, eller om denne medvirken tværtimod var udtryk for en selvstændig vilje. Det tilkommer således retten at fastslå, at årsagsforbindelsen er blevet brudt, og at drage konsekvenserne heraf.

82 Det skal for det andet også bemærkes, at appellanterne ikke ville have fået medhold i deres påstand, hvis Personaleretten havde anvendt teorien om adækvat årsagssammenhæng. Det må således konstateres, institutionen i alle tilfælde vil blive fritaget for ansvar ved en mekanisk og streng anvendelse af teorien om årsagssammenhæng, da det følger af den retspraksis vedrørende tredjemands handlinger, der er nævnt i præmis 68 ovenfor, at disse handlinger systematisk medfører et brud på årsagsforbindelsen, således at institutionen i det væsentlige fritages for ansvar.

83 Det skal for det tredje fremhæves, at det fremgår af retspraksis, at opfattelsen om, at den omstændighed, at den ulovlige adfærd har udgjort en nødvendig betingelse for skadens opståen, således at forstå, at den ikke ville være opstået, hvis der ikke var fulgt en sådan adfærd, er tilstrækkelig til, at der foreligger en årsagsforbindelse, ikke svarer til den, der er fremherskende i EU-retten. Som det bemærkes i præmis 70 ovenfor, udelukkes teorien om ækvivalente betingelser ikke kategorisk i denne retspraksis. Det overlades således til retten at vurdere, om tilkendegivelsen af tredjemands selvstændige vilje kan medføre et brud på årsagsforbindelsen. Det kan således forekomme, at en tredjemands medvirken, selv om den er udtryk for en selvstændig vilje, ikke afbryder årsagsforbindelsen mellem fejlen og skaden, da institutionen og tredjemanden i dette tilfælde medvirker til skadens indtræden. I den foreliggende appelsag har Kommissionen kun rejst tvivl om den årsagsforbindelse, som Personaleretten i førsteinstansdommen fastlagde mellem Kommissionens fejl og den lidt skade, i tilfælde af at Retten tager et af det foreliggende anbringendes to første led til følge. I modsat fald kan appelinstanten således ikke efterprøve den vurdering, der blev anlagt af Personaleretten, som fastslog, at Kommissionen havde gjort sig skyldig i en tilsidesættelse af forpligtelsen til at beskytte sine ansatte, hvilket havde bidraget til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at undgå, og at en tredjemands forudsigelige eller uforudsigelige handlinger således ikke kunne medføre et brud på årsagsforbindelsen og ikke kunne anses for en omstændighed, der fritog Kommissionen fuldstændig for ansvar, da begge årsager, dvs. Kommissionens culpøse tilsidesættelse og tredjemands handlinger, bidrog til, at den samme skade indtrådte.

- 84 Personaleretten begik således ingen retlig fejl, da den fastslog, at institutionen – såfremt den begik en fejl i form af en tilsidesættelse af en beskyttelsesforpligtelse, der bidrog til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at undgå – skulle anses for medskadevolder, selv om den ikke kunne betragtes som hovedansvarlig for skaden.
- 85 De andre argumenter, som appellerterne har gjort gældende i forbindelse med det andet anbringendes tre første led, ændrer intet ved denne konklusion.
- 86 For det første har appellerterne i forbindelse med det første led gjort gældende, at Personalerettens begrundelse for ikke at betragte Kommissionen som hovedansvarlig var ulogisk og selvmodsigende, for så vidt som den efter i førsteinstansdommens præmis 183 at have fastslået, at der forelå en »direkte og sikker« årsagsforbindelse mellem Kommissionens fejl og dobbeltdrabet, i denne doms præmis 192 bemærkede, at dette dobbeltdrab ikke havde været en »øjeblikkelig og uundgåelig« følge af den nævnte fejl, således at Kommissionen ikke kunne pålægges det overordnede ansvar.
- 87 Hertil skal det blot bemærkes, at appellerternes argument hviler på en fejlfortolkning af førsteinstansdommen. I første række fastslog Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 183 ikke, at Kommissionen var eneansvarlig for skaden, men at »Kommissionen [havde bidraget] direkte [...] til skadens indtræden ved at skabe betingelserne for, at den kunne indtræde« som følge af den manglende overholdelse af pligten til at beskytte sine ansatte. I det næste punktum konkluderede Personaleretten således, at »[d]et [...] derfor [var] godtgjort, at der [forelå] en direkte og sikker årsagsforbindelse«. Personaleretten nøjedes reelt med at fastslå, at Kommissionens fejl kunne anses for tilstrækkelig direkte til, at den ifaldt ansvar for drabet på Alessandro Missir Mamachi, på grundlag af den retspraksis, som anerkender, at der kan være flere årsager til den samme skade. Selv om denne retspraksis, som er nævnt i førsteinstansdommens præmis 181, og som vedrører teorien om ækvivalente betingelser, ikke er relevant i det foreliggende tilfælde, da den vedrører situationer, hvor institutionens ansvar begrænses på grund af skadelidtes egen adfærd, følger det af de grunde, der er nævnt i præmis 70 ovenfor, af den nævnte retspraksis, at den ikke kategorisk udelukker anvendelsen af teorien om ækvivalente betingelser, hvis retten har påvist, at fejlen ikke udgør en fjern årsag til skaden.
- 88 I førsteinstansdommens præmis 192 fastslog Personaleretten i anden række, at det ikke kunne hævdes, at Kommissionen kunne gøres hovedansvarlig for skaden, for så vidt som Kommissionen ganske vist havde skabt de betingelser, der førte til skadens indtræden, men dobbeltdrabet ikke var en øjeblikkelig og uundgåelig følge af dens fejl, da drabene blev begået af en person, der havde til hensigt at begå tyveri, og hvis adfærd ikke kunne forudses. Personaleretten bemærkede herved, at denne vurdering ikke afveg fra principperne i direktiv 89/391, der i artikel 5, stk. 4, bestemmer, at en arbejdsgivers ansvar for forhold, der skyldes omstændigheder, som arbejdsgiveren ikke har haft indflydelse på, og som er usædvanlige og uforudseelige, kan begrænses. Det skal i denne forbindelse præciseres, at medlemsstaterne ifølge denne artikel har mulighed for at fritage arbejdsgivere helt eller delvis for ansvar for forhold, der ikke kan forudses. Det var således på denne baggrund, at Personaleretten fastslog, at dobbeltdrabet ikke havde været en øjeblikkelig og uundgåelig følge af Kommissionens culpøse tilsidesættelse.
- 89 I førsteinstansdommens præmis 193 præciserede Personaleretten imidlertid, at den løsning, der bestod i at fritage Kommissionen fuldstændig for ansvar, og som ville følge af en streng anvendelse af det i førsteinstansdommens præmis 192 anførte, ikke stemte overens med den retspraksis, som anerkender, at en skade kan have flere årsager. Den konstatering, som Personaleretten foretog i førsteinstansdommens præmis 192, er blot et led i dens ræsonnement, og den drog først konsekvenserne af sin analyse i førsteinstansdommens præmis 193, hvori den besluttede ikke at anvende det i præmis 192 nævnte princip, som ville have fritaget Kommissionen fuldstændig, og konkluderede, at Kommissionen og den pågældende tredjemand havde medvirket til skadens indtræden. Personalerettens konklusion stemmer i øvrigt overens med fortolkningen af førsteinstansdommen, hvoraf det fremgår, at institutionen i tilfælde af en culpøs tilsidesættelse af en

sikkerhedsforpligtelse, som har bidraget til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at forhindre, skal betragtes som medskyldig i den indtrådte skade, da tredjemands handlinger ikke kan anses for en omstændighed, der fritager den fuldstændig for ansvar.

- 90 For det andet kan Retten ikke tiltræde de argumenter, som appellerterne har fremført inden for rammerne af det andet og det tredje led, og som vedrører Personalerettens vurderinger af, om konsekvenserne af Kommissionens culpøse tilsidesættelse var forudsigelige eller uforudsigelige, navnlig med hensyn til tredjemandens hensigt, dvs. tyveriet og drabet. Appellerterne har i denne forbindelse gjort gældende, at den sondring i forhold til hensigtens karakter dels er i strid med, hvad Cour d'appel de Rabat konstaterede, dels er ulogisk, da den risiko, der blev taget i betragtning for at garantere sikkerheden for personalet ved delegationen i Rabat, var terrortruslen. Appellerterne har desuden gjort gældende, at det vil være fejlagtigt at begrænse Kommissionens ansvar på grundlag af principperne i direktiv 89/391 – der i artikel 5, stk. 4, bestemmer, at en arbejdsgivers ansvar for forhold, der skyldes omstændigheder, som arbejdsgiveren ikke har haft indflydelse på, og som er usædvanlige og uforudseelige, kan begrænses – og anført, at selv om det antages, at omstændighederne var ualmindelige, er Kommissionen alligevel ansvarlig for dem, for så vidt som Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 183 fastslog, at dobbeltdrabet ikke ville være sket, hvis Kommissionen havde overholdt sin pligt til at sikre tjenestemandens beskyttelse.
- 91 Det bemærkes i første række, at argumentet om hensigtens selvmodsigende og ulogiske karakter ikke kan tiltrædes. Som Kommissionen med rette har gjort gældende, fastslog Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 184, at forskellen mellem en eventuel terrortrussel og almindelig kriminalitet ikke havde nogen betydning for vurderingen af, om der forelå en direkte og sikker årsagsforbindelse. I denne præmis fastslog Personaleretten, at det var rimeligt at antage, at de foranstaltninger, der havde til formål at forebygge gennemførelsen af en terrorhandling, så meget desto mere skulle sikre en effektiv beskyttelse mod indtrængen i en tjenestemands bolig. Selv om det antages, at Personaleretten foretog en selvmodsigende og ulogisk konstatering i forhold til, hvad Cour d'appel de Rabat konstaterede, vedrørende drabsmandens hensigt, har denne konstatering ikke haft betydning for dens vurdering af Kommissionens ansvar.
- 92 I anden række må det argument, der er fremført mod Personalerettens henvisning til artikel 5 i direktiv 89/391, afvises. I modsætning til, hvad appellerterne har anført, baserede Personaleretten således ikke sin vurdering på denne artikel i førsteinstansdommens præmis 192. Personaleretten bemærkede, at Kommissionen havde skabt de betingelser, der førte til skadens indtræden, ved at tilsidesætte forpligtelsen til at beskytte sine ansatte, hvorefter den tilføjede, at Kommissionen ikke kunne gøres hovedansvarlig for dobbeltdrabet, eftersom dette dobbeltdrab var resultatet af en uforudsigelig begivenhed. Personaleretten konkluderede dernæst, at denne vurdering ikke afveg fra principperne i direktiv 89/391 og navnlig i dette direktivs artikel 5, stk. 4. Appellerternes argument er således som sådan rettet mod en overflødig præmis i førsteinstansdommen og kan derfor afvises i henhold til den faste retspraksis, hvoraf det fremgår, at et appellanbringende, der vedrører en overflødig del af en afgørelse, må afvises (jf. dom af 25.2.2015, Walton mod Kommissionen, T-261/14 P, EU:T:2015:110, præmis 75 og den deri nævnte retspraksis).
- 93 Det skal under alle omstændigheder bemærkes, at selv om henvisningen til denne artikel var fejlagtig, eftersom tredjemandens handlinger ikke kunne forudses, har denne fejl ingen betydning for det resultat, som Personaleretten nåede frem til efter sit ræsonnement. Det fremgår således af ovenstående undersøgelse, at Personaleretten med føje fastslog, at Kommissionen og den pågældende tredjemand havde medvirket til skaden, hvilket indebar, at ingen af dem kunne betragtes som hovedansvarlig for denne skade.
- 94 Endelig og for det tredje kan Retten ikke tiltræde argumentet om, at selv om det antages, at omstændighederne var ualmindelige, burde Kommissionen alligevel drages til ansvar, for så vidt som Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 183 fastslog, at dobbeltdrabet ikke ville være sket, hvis Kommissionen havde overholdt sin pligt til at sikre tjenestemandens beskyttelse. Med dette

argument har appellerne igen anført, at Kommissionen havde tilsidesat pligten til at beskytte sine ansatte, og at enhver konsekvens af efterfølgende begivenheder derfor måtte tilskrives denne. Det bemærkes herved, at Personaleretten – hvis den havde anvendt retspraksis vedrørende teorien om adækvat årsagssammenhæng – burde have fastslået, at Kommissionens culpøse tilsidesættelse ikke i sig selv var tilstrækkelig til at holde denne ansvarlig. Personaleretten begik derfor ingen retlig fejl, da den som følge af den culpøse tilsidesættelse, dvs. tilsidesættelsen af beskyttelsesforpligtelsen, der bidrog til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at undgå, i det væsentlige anså Kommissionen og tredjemanden for at være medskyldige i den samme skade.

- 95 På baggrund af det ovenfor anførte må det andet anbringendes tre første led derfor forkastes.

Det fjerde led om Kommissionens ansvar in solidum

- 96 Med det andet anbringendes fjerde led har appellerne gjort gældende, at Kommissionen er ansvarlig in solidum for erstatning af hele skaden, selv om det antages, at den ikke skal betragtes som hovedansvarlig for den skadevoldende handling. Appellerne har i det væsentlige anfægtet den ansvarsfordeling, som Personaleretten fastlagde, og anført, at Kommissionen bør hæfte solidarisk med drabsmanden.
- 97 Appellerne har i denne forbindelse gjort gældende, at Kommissionens ansvar in solidum følger af 1) retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, 2) vedtægtens opbygning og 3) den afledte EU-ret.
- 98 Appellerne har for det første gjort gældende, at det i mangel af særlige regler og retsafgørelser er nødvendigt at tage udgangspunkt i de almindelige retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer. De har i denne forbindelse henvist til tysk, spansk, fransk, belgisk og italiensk retspraksis, hvoraf det fremgår, at hver ansvarlig part hæfter solidarisk med de øvrige for hele den skade, der er sket, når flere handlinger har medvirket til en skades indtræden. Appellerne har desuden gjort gældende, at det også er muligt at pålægge ansvar in solidum, hvis der er forskellige kilder til forpligtelsen. De har i denne henseende henvist til punkt 12 i generaladvokat Van Gervens forslag til afgørelse, Spie-Batignolles mod Kommissionen (201/86, ikke trykt i Sml., EU:C:1989:300), hvori generaladvokaten fastslog, at det »[a]f en sammenlignende undersøgelse udarbejdet af Domstolens Forsknings- og Dokumentationstjeneste [fremgik], at det i et stort flertal af medlemsstaterne [blev antaget], at når det [var] bevist, at en kontraktlig fejl [...] og en ikke-kontraktlig fejl [...] [havde] ført til én og samme skade, [kunne] ophavsmændene til begge fejl gøres solidarisk ansvarlige for denne skade«.
- 99 Hvad for det andet angår vedtægtens opbygning har appellerne gjort gældende, at fortolkningen af vedtægtens artikel 24 antyder, at princippet om ansvar in solidum så meget desto mere finder anvendelse, når den skadevoldende handling er muliggjort af institutionernes retsstridige adfærd. Appellerne har således anført, at vedtægtens artikel 24 vedrører den særlige situation, hvor Kommissionen ikke selv er erstatningsansvarlig, men som følge af bistandspligten over for sine ansatte hæfter solidarisk med skadevolderen, som den efterfølgende kan gøre regres mod. I det foreliggende tilfælde fastslog Personaleretten, at Kommissionen var fuldt ud ansvarlig for den skadevoldende handling. Det vil derfor være fuldstændig ulogisk at antage, at Kommissionen hæfter solidarisk, når den ikke er erstatningsansvarlig, men logisk at antage det i en langt alvorligere situation som den foreliggende, hvor Kommissionen har medvirket til, at den skadevoldende handling fandt sted.
- 100 Hvad for det tredje angår den afledte EU-ret har appellerne gjort gældende at de EU-retlige principper for erstatning til ofre for voldsforbrydelser, der følger af Rådets direktiv 2004/80/EF af 29. april 2004 om erstatning til ofre for forbrydelser (EUT 2004, L 261, s. 15), peger i retning af et solidarisk ansvar. Dette direktiv, der har rod i den europæiske konvention om erstatning til ofre for voldsforbrydelser, undertegnet i Strasbourg den 24. november 1983, hviler på princippet om, at

medlemsstaterne skal bidrage til erstatningen, når gerningsmanden ikke er i stand til at yde fuld erstatning for skaden. Det vil efter appellanternes opfattelse være ulogisk, hvis en sådan forpligtelse ikke gælder for Kommissionen, når den selv har medvirket til, at den skadevoldende handling fandt sted. Selv om denne EU-lovgivning kun er bindende for medlemsstaterne, mener appellanterne, at solidaritetsprincippet, der bl.a. er fastsat i direktiv 2004/80, så meget desto mere bør gælde for EU-institutionerne, og især når den skadevoldende handling er muliggjort af Kommissionens culpøse adfærd.

- 101 Kommissionen har anført, at henvisningen til retsgrundsætningerne i medlemsstaternes retsordener ikke er relevant i forbindelse med reglen om medvirkende handlinger begået af en institution og en tredjemand. For det første er vedtægten den eneste retsakt, der har betydning for institutionernes eventuelle solidariske ansvar, for så vidt som det i artikel 270 TEUF præciseres, at Unionens retsinstanser har kompetence til at afgøre alle tvister mellem Unionen og dens ansatte »med de begrænsninger og på de betingelser, der er fastsat i vedtægten«. Kommissionen har i denne forbindelse gjort gældende, at der kun henvises til et solidarisk ansvar i vedtægtens artikel 24, stk. 1, hvorefter Fællesskaberne solidarisk erstatter det påførte tab, i det omfang tjenestemanden ikke har fremkaldt det forsætligt eller ved grov uagtsomhed, og i det omfang han ikke kan opnå erstatning fra den skadevoldende person. Det bestemmes desuden i vedtægtens artikel 85a, at Unionen indtræder i de rettigheder og søgsmålsrettigheder, som den skadelidte tjenestemand eller dennes erstatningsberettigede pårørende har mod den ansvarlige tredjemand, medmindre der er anlagt sag mod denne tredjemand vedrørende dennes skadevoldende handling, som har medført, at tjenestemanden er afgået ved døden eller er blevet ramt af en ulykke eller en sygdom. Kommissionen har for det andet gjort gældende, at det i de italienske og belgiske domme, som appellanterne har henvist til, var begrundet at anvende solidarisk ansvar, fordi forpligtelsen udsprang af den samme kilde, da de »skadevoldende handlinger« henhørte under civilretten, hvorimod drabsmandens ansvar i det foreliggende tilfælde er opstået som følge af et manddrab, dvs. en strafferetlig forbrydelse, mens Kommissionens ansvar som arbejdsgiver er af »administrativ og civil« karakter.
- 102 Retten vil først undersøge argumentet om, at ansvaret in solidum følger af vedtægtens opbygning. Appellanterne har således anført, at vedtægtens artikel 24 vedrører den særlige situation, hvor Kommissionen ikke selv er erstatningsansvarlig, men som følge af bistandspligten over for sine ansatte hæfter solidarisk med skadevolderen, som den efterfølgende kan gøre regres mod, hvis en tjenestemand kommer til skade på baggrund af sin stilling eller sit hverv. I det foreliggende tilfælde fastslog Personaleretten, at Kommissionen var ansvarlig for den skadevoldende handling. Det vil derfor være ulogisk, at Retten antager, at Kommissionen hæfter solidarisk, når den ikke er erstatningsansvarlig, men logisk, at den antager det i en langt alvorligere situation, hvor Kommissionen har medvirket til, at den skadevoldende handling fandt sted. Appellanterne har i det væsentlige foreslået en alternativ fortolkning af vedtægtens artikel 24, hvorefter anvendelsen af princippet om solidarisk ansvar ikke afhænger af, om tjenestemanden har lidt skade på grundlag af sin stilling eller sit hverv, men afhænger af, om institutionen har begået en fejl eller ej. Appellanterne har reelt anført, at den omstændighed, at Alessandro Missir Mamachi kom til skade på baggrund af sin stilling eller sit hverv, ikke har nogen betydning for spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen ifalder ansvar in solidum. Efter deres opfattelse skal det undersøges, om institutionen har begået en fejl eller ej.
- 103 Kommissionen har gjort gældende, at der i vedtægten alene henvises til institutionernes solidariske ansvar, når tjenestemanden på baggrund af sin stilling eller sit hverv er blevet udsat for de handlinger, der er nævnt i vedtægtens artikel 24, stk. 1. Kommissionen er som følge heraf kun ansvarlig, hvis tjenestemanden har lidt skade på baggrund af sin stilling eller sit hverv. Kommissionen har desuden påpeget, at Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 220-225 afviste, at vedtægtens artikel 24 fandt anvendelse i det foreliggende tilfælde. Kommissionen har også anført, at det fremgår af vedtægtens artikel 85a, at Unionen indtræder i de rettigheder og søgsmålsrettigheder, som tjenestemanden eller dennes erstatningsberettigede pårørende har mod den ansvarlige tredjemand, og at Unionen i øvrigt inter文enerede som civil part i straffesagen ved den marokkanske domstol.

- 104 Det skal indledningsvis bemærkes – hvilket Kommissionen også har påpeget – at Personaleretten i førsteinstansdommen forkastede et anbringende om, at Kommissionen i henhold til vedtægtens artikel 24 havde pligt til at erstatte den lidte skade solidarisk, for så vidt som Alessandro Missir Mamachi ikke var blevet dræbt på baggrund af hans stilling eller hverv.
- 105 Dels kunne Personaleretten med føje nægte at anvende vedtægtens artikel 24 i det foreliggende tilfælde, dels må det konstateres, at denne artikel ikke indebærer, at der ikke kan pålægges ansvar in solidum for den skade, som en tjenestemand har lidt som følge af en institutions culpøse adfærd.
- 106 Vedtægtens artikel 24, stk. 1 og 2, skal således fortolkes samlet. De foreskriver i den affattelse, der finder anvendelse i den foreliggende sag, at »Fællesskaberne yder deres tjenestemænd bistand, især ved retsforfølgning mod personer, der har fremsat trusler, krænkelser, injurier, ærerørige beskyldninger eller foretaget angreb på person eller formue, rettet mod tjenestemanden eller dennes familie på baggrund af hans stilling eller hverv«, og at »[d]e [solidarisk] erstatter [...] det påførte tab, i det omfang tjenestemanden ikke har fremkaldt det forsætligt eller ved grov uagtsomhed, og i det omfang han ikke kan opnå erstatning fra den skadevoldende person«. Personaleretten forkastede derfor med rette det anbringende, der var blevet fremsat i første instans, eftersom Alessandro Missir Mamachi ikke blev dræbt under udøvelsen af sit hverv. I modsætning til, hvad appellanterne har gjort gældende, er forudsætningen for at anvende denne artikel således, at tjenestemanden har lidt skade på baggrund af sin stilling eller sit hverv.
- 107 Det må imidlertid konstateres, dels at Fællesskaberne solidarisk erstatter det påførte tab, hvis en tjenestemand har lidt skade på baggrund af sin stilling eller sit hverv, uanset om de har begået en fejl eller ej, dels at begrebet ansvar in solidum ikke kan bringes i anvendelse, hvis en tjenestemand har lidt skade, uden at det har forbindelse med dennes hverv, og hvis det ikke kan foreholdes en institution, at den har udvist en ulovlig adfærd, der har årsagsforbindelse med den nævnte skade, men at hvis en institution på retsstridig vis har medvirket til en skade, som en tjenestemand har lidt, uden at det har forbindelse med dennes hverv, kan den omstændighed, at vedtægten intet bestemmer herom, ikke – som Kommissionen har gjort gældende – fortolkes således, at det medfører, at institutionen ikke er solidarisk ansvarlig.
- 108 Domstolen har herved i præmis 13 i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), fastslået, at der i mangel af udtrykkelige bestemmelser i vedtægten og ordningen ikke er støtte for at antage, at tjenestemanden og de øvrige ydelsesberettigede er udelukket fra at kræve supplerende erstatning, når institutionen ifølge almindelige retsregler er ansvarlig for ulykken, og ydelserne efter tjenestemandsvedtægtens ordning ikke er tilstrækkelige til at sikre fuld erstatning for den lidte skade. Selv om denne dom vedrører en situation, hvor institutionens fejl blev begået i forbindelse med tjenestemandens udøvelse af sit hverv, fastsættes der et princip om, at manglende bestemmelser i vedtægten ikke fører til udelukkelse af alt, der ikke er bestemt udtrykkeligt heri. Dette princip kan derfor overføres på de foreliggende omstændigheder.
- 109 Kommissionens argument om vedtægtens artikel 85a kan heller ikke rejse tvivl om denne konklusion. Denne artikel vedrører et tilfælde, hvor Unionen indtræder i rettigheder, hvis der opstår en skade, som en tredjemand kan gøres ansvarlig for, hvorimod Kommissionen i det foreliggende tilfælde betragtes som medskyldig i den indtrådte skade. Den omstændighed, at Kommissionen interвенerede som civil part ved den marokkanske domstol, har derfor ingen betydning for spørgsmålet om, hvorvidt den skal hæfte solidarisk med drabsmanden.
- 110 Efter at have fastslået, at den omstændighed, at statuten intet bestemmer herom, ikke udelukker, at en institution pålægges ansvar in solidum for den skade, som en tjenestemand har lidt som følge af institutionens culpøse adfærd, og inden det undersøges, om dette ansvar kan støttes på de retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, bør der ses på to indsigelser, som Kommissionen har rejst.

- 111 Kommissionen har anført, for det første, at henvisningen til retsgrundsætningerne i medlemsstaternes retsordener ikke er relevant i forbindelse med reglen om medvirkende handlinger begået af en institution og en tredjemand, eftersom Unionens kompetence til at afgøre alle tvister mellem Unionen og dens ansatte i henhold til artikel 270 TEUF udøves inden for vedtægtens rammer, og for det andet, at forpligtelsen til at yde erstatning udspringer af forskellige kilder, da drabsmandens forpligtelse er opstået som følge af et manddrab, dvs. en forbrydelse i henhold til marokkansk strafferet, og Kommissionens forpligtelse som arbejdsgiver er af »administrativ og civil« karakter, og at der ikke kan pålægges ansvar in solidum, når kilden til de to forpligtelser ikke er den samme.
- 112 Den første indsigelse må forkastes på grundlag af det ræsonnement, der er anført i præmis 106 og 107 ovenfor. Selv om vedtægten ikke indeholder regler om, at en institution pålægges ansvar in solidum, når den har medvirket til, at en tjenestemand kommer til skade, uden at det har forbindelse med dennes hverv, udelukker det således ikke automatisk princippet om et sådant ansvar.
- 113 Den anden indsigelse må ligeledes forkastes. Det er nemlig ubestridt, at Unionens retsinstanser ikke har kompetence til at træffe afgørelse om drabsmandens skyld, hvilket henhører under marokkansk strafferet, men de har kompetence til at træffe afgørelse om institutionens ansvar, når den alene eller sammen med en tredjemand har forårsaget en skade på en tjenestemand. Vedtægten selv giver anledning til en fortolkning, som gør det muligt at afvise Kommissionens argument. Hvis Alessandro Missir Mamachi var blevet dræbt på baggrund af sin stilling og sit hverv, ville Kommissionen således have hæftet solidarisk med drabsmanden som omhandlet i vedtægtens artikel 24. Den omstændighed, at Alessandro Missir Mamachi ikke blev dræbt på baggrund af sit hverv, er ganske vist til hinder for anvendelsen af denne artikel, men det kan sluttet af dens ordlyd, at en tredjemands karakter og ansvar ikke berører den solidariske forpligtelse, som påhviler den institution, der er medskyldig i en skade. Det følger således af vedtægtens artikel 24, at Unionens retsinstanser vil kunne påkende tvister, som vedrører spørgsmålet om en institutions ansvar in solidum i forhold til en tredjemands handlinger, da denne tredjemands karakter og ansvar ikke berører Unionens retsinstansers kompetence til at fastlægge en institutions ansvar in solidum.
- 114 Det bemærkes herved, at vedtægtens artikel 24, stk. 2, præciserer, at Fællesskaberne erstatter det påførte tab solidarisk, hvis tjenstemanden ikke kan opnå erstatning fra den skadevoldende person. Retten har fortolket denne bestemmelse således, at et erstatningssøgsmål anlagt af en tjenestemand kun kan antages til realitetsbehandling, når de nationale retsmidler er udtømt, for så vidt som disse retsmidler effektivt beskytter de berørte personers interesser og kan føre til erstatning af det påståede tab (dom af 12.7.2011, Kommissionen mod Q, T-80/09 P, EU:T:2011:347, præmis 67). Denne retspraksis kan imidlertid ikke anvendes analogt i det foreliggende tilfælde. Denne fortolkning blev således anlagt i en situation, hvor institutionen ikke havde begået nogen fejl, hvorimod Kommissionen i det foreliggende tilfælde har begået en fejl, som har bidraget til skadens indtræden. Såfremt institutionen ikke havde begået nogen fejl, og Retten havde bestemt, at tjenstemandens ydelsesberettigede pårørende kun kunne anmode denne institution om at erstatte den skade, der var forvoldt af en tredjemand, hvis tjenstemanden havde taget de nødvendige skridt til at få tilkendt den skyldige erstatning ved en national ret, for at undgå, at tjenstemanden straks gør regres mod institutionen uden at have opnået den skyldige erstatning fra tredjemanden, ville det således være særdeles utilfredsstillende og urimeligt at anvende dette princip på de foreliggende omstændigheder, eftersom Kommissionen og tredjemanden er medskyldige i den handling, som har forårsaget den skade, der er lidt. Det fremgår i øvrigt af sagsakterne, at Cour d'appel de Rabat under straffesagen mod den tredjemand, der havde begået drabet, fastslog, at han var insolvent, og pålagde ham at betale 1 symbolsk dirham (MAD) til Unionen, der var intervenseret som civil part i sagen. Da tredjemanden i det foreliggende tilfælde er insolvent, vil det være endnu mere utilfredsstillende at fastslå, at appellanternes søgsmål ikke kan antages til realitetsbehandling, fordi de ikke havde udtømt de retsmidler, der er fastsat i den marokkanske retsorden.

- 115 Denne konklusion afkræftes heller ikke af dom af 14. juli 1967, Kampffmeyer m.fl. mod Kommissionen (5/66, 7/66, 13/66-16/66 og 18/66-24/66, ikke trykt i Sml., EU:C:1967:31), som er nævnt i generaladvokat Wahls forslag til afgørelse Ledra Advertising m.fl. mod Kommissionen og ECB (C-8/15 P – C-10/15 P, EU:C:2016:290, punkt 106), og hvori Domstolen i det væsentlige fastslog, at de borgere, der var af den opfattelse, at deres rettigheder var blevet tilsidesat, først skulle indlede procedurer ved de kompetente nationale retsinstanser – når der var tale om et fælles ansvar for Unionen og en medlemsstat uden for kontrakt – såfremt det var medlemsstaternes myndigheder, der hovedsageligt eller primært var ansvarlige for de påståede overtrædelser. Det solidariske ansvar vedrørte således en situation med blandet administration mellem Unionen og en medlemsstat, dvs. andre faktiske omstændigheder end dem, der er omhandlet i den foreliggende sag.
- 116 Det skal derfor undersøges, om der af medlemsstaternes retsordener følger en almindelig retsgrundsætning, som pålægger personer, der er medskyldige i den samme skade, ansvar in solidum, og som kan finde anvendelse i det foreliggende tilfælde, for så vidt som en institution har medvirket til, at en tjenestemand påføres en skade, uden at det har forbindelse med dennes hverv.
- 117 Det bemærkes indledningsvis, at artikel 340, stk. 2, TEUF bestemmer, at »[f]or så vidt angår ansvar uden for kontraktforhold skal Unionen i overensstemmelse med de almindelige retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, erstatte skader forvoldt af dens institutioner eller af dens ansatte under udøvelsen af deres hverv«.
- 118 Det må herved konstateres, at der af medlemsstaternes retssystemer følger en almindelig fælles retsgrundsætning om, at den nationale ret under omstændigheder som de foreliggende pålægger personer, der er medskyldige i den samme skade, ansvar in solidum, da det må anses for rimeligt, at skadelidte for det første ikke skal fastlægge den del af skaden, som hver medskadevolder er ansvarlig for, og for det andet ikke skal bære risikoen for, at den medskadevolder, som der er anlagt sag mod, viser sig at være insolvent.
- 119 Det må i betragtning af det ovenfor anførte konkluderes, at Personaleretten begik en retlig fejl ved at begrænse Kommissionens andel af erstatningen for den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi di Lusignanos børn har lidt, til 40%. Det andet anbringendes fjerde led må derfor tages til følge, uden at det er nødvendigt at undersøge argumentet om den afledte EU-ret.

Det tredje anbringende om en retlig fejl, som Personaleretten begik ved at fastslå, at den økonomiske skade var blevet erstattet fuldt ud som følge af de vedtægtsmæssige ydelser

- 120 Appellanterne har indledningsvis gjort gældende, at det beløb, der er nævnt i førsteinstansdommens præmis 202, som anført i tabel 2 i bilag A.2 til appelskriftet omfatter de samlede ydelser, som Alessandro Missir Mamachis børn har ret til, indtil de fylder 18 år, dvs. 1 381 077 EUR, og de samlede ydelser, som de vil have ret til, hvis de er uforsørgede og under uddannelse, indtil de fylder 26 år, dvs. 1 097 298 EUR. Appellanterne har i øvrigt tilføjet, at universitetsstudier normalt afsluttes i alderen fra 22 til 23 år i Kongeriget Belgien, hvor Alessandro Missir Mamachis fire børn bor. Hvis der ses bort fra, at beløbet på 1 097 298 EUR er af rent hypotetisk karakter, da det kun udbetales, hvis en række betingelser er opfyldt, hvilket formentlig ikke vil være tilfældet, mener appellanterne således under alle omstændigheder ikke, at disse beløb kan fratrækkes i det erstatningsbeløb, der tilkommer Alessandro Missir Mamachis fire børn.
- 121 Appellanterne har videre anført, at Personaleretten begik en retlig fejl ved at fastslå, at samtlige vedtægtsmæssige ydelser, herunder andre ydelser end det engangsbeløb, der er fastsat i vedtægtens artikel 73, skulle tages i betragtning ved vurderingen af, om den skade, som Kommissionen havde forårsaget, allerede var blevet erstattet.

- 122 Til støtte for dette anbringende har appellerterne for det første gjort gældende, at dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), som Kommissionen har påberåbt sig, og som Personaleretten henviste til i førsteinstansdommens præmis 204, ikke finder anvendelse på omstændighederne i den foreliggende sag. Denne dom vedrører efter deres opfattelse kun det engangsbeløb, der er fastsat i vedtægtens artikel 73, og ikke alle de øvrige vedtægtsmæssige ydelser.
- 123 Appellerterne har for det andet anført, at de pensionsydelser, der udbetales til Alessandro Missir Mamachis fire børn i henhold til vedtægten, ikke kan fratrækkes i erstatningen for den skade, som Kommissionen var ansvarlig for, da disse pensionsydelser indrømmes på grundlag af en rettighed, som tjenestemanden har erhvervet i forbindelse med sit arbejdsforhold, og at der er tale om en selvstændig rettighed, som automatisk overgår til arvingerne. Appellerterne har i denne forbindelse givet udtryk for, at der ellers ville ske forskelsbehandling af Alessandro Missir Mamachis fire børn, da de i praksis ville modtage det samme beløb som børnene til en tjenestemand, der var død en naturlig død. Appellerterne har desuden anført, at der i præmis 122 i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), i mangel af regler, som følger af EU's retsorden, henvises til den lovgivning, der findes i langt de fleste medlemsstater, vedrørende institutionens ansvar uden for kontrakt over for en tjenestemand.
- 124 Hvad for det tredje angår den omstændighed, at Livio Missir Mamachi, som Personaleretten bemærkede i førsteinstansdommens præmis 111, »ikke [havde] nedlagt påstand om erstatning for tab af de pensionsrettigheder, som hans søn ville have optjent ret til«, har appellerterne gjort gældende, at de har »opgjort den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis arvinger har lidt, uden at tage hensyn til de sociale ydelser, som den afdøde tjenestemand ville have haft ret til, ud fra den betragtning, at de pensionsrettigheder, som den afdøde ville have optjent, [blev] udlignet af den børnepension, der [var] blevet tilkendt« hans børn. Appellerterne har i denne forbindelse forklaret, at de ydelser, der er blevet udbetalt fra pensionsforsikringen til Alessandro Missir Mamachis børn, svarer til de beløb, som han sandsynligvis ville have modtaget efter at have nået den i vedtægten fastsatte pensionsalder. Appellerterne har på denne baggrund understreget, at hvis pensionsrettighederne blev fratrukket i erstatningen, ville beløbene vedrørende disse rettigheder blive fratrukket to gange. De ville på den ene side ikke indgå i opgørelsen af den økonomiske skade. De ville på den anden side blive fratrukket i de beløb, der skulle udbetales til den dræbte tjenestemands arvinger.
- 125 Kommissionen har anført, at Personaleretten med føje fandt, at retten tager samtlige vedtægtsmæssige ydelser i betragtning, når den skal tage stilling til, om institutionen har erstattet den skade, der er lidt. Kommissionen har til støtte herfor henvist til dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), og af 9. september 1999, Lucaccioni mod Kommissionen (C-257/98 P, EU:C:1999:402), hvori det præciseres, at en tjenestemand kun er berettiget til supplerende erstatning efter de almindelige erstatningsregler, hvilket forudsætter, at tjenestemanden godtgør, at ydelserne efter vedtægtens ordning ikke er tilstrækkelige til at sikre fuld erstatning for den skade, der er lidt. Det følger efter Kommissionens opfattelse heraf, at de ydelsesberettigede ville modtage dobbelt erstatning, dvs. både børnepensionerne og den skyldige skadeserstatning, hvis de ydelser, der blev udbetalt fra pensionsforsikringen, ikke blev fratrukket i erstatningen.
- 126 Kommissionen har anført, at de beløb, som den allerede havde udbetalt til de ydelsesberettigede pårørende – hvilket Personaleretten understregede i førsteinstansdommens præmis 202 – oversteg de ydelser, der normalt udbetales i henhold til vedtægten. Dette viser efter Kommissionens opfattelse, at den tog hensyn til de særlige omstændigheder i forbindelse med Alessandro Missir Mamachis død, da den tildelte ydelserne, for at undgå forskelsbehandling.
- 127 Hvad angår den af appellerterne nævnte henvisning til medlemsstaternes retsordener i den sag, der gav anledning til dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), har Kommissionen fremhævet, at Domstolen i denne doms præmis 22 ikke henviste til den lovgivning, der findes i de fleste medlemsstater, vedrørende institutionens ansvar uden for kontrakt over for den

pågældende tjenestemand, men til påstanden om erstatning som følge af ulykkens virkninger for Gerhardus Leussinks hustru og døtre, som Domstolen under alle omstændigheder forkastede. Kommissionen har desuden tilføjet, at det i lyset af Domstolens og Rettens praksis, hvorefter et erstatningsøgsmål i henhold til de almindelige erstatningsregler er af supplerende karakter, i modsætning til det af appellanterne anførte ikke kan gøres gældende, at der ikke findes EU-retlige regler om retten til erstatning for skader, som tjenestemændene har lidt. Kommissionen anser som følge heraf henvisningen til medlemsstaternes retspraksis for at være helt irrelevant.

128 Med hensyn til risikoen for dobbeltfradrag har Kommissionen endelig påpeget, at den bemærkning, som Personaleretten fremsatte i førsteinstansdommens præmis 111, er »fuldstændig accessorisk og subsidær og dermed uden betydning«.

129 Det skal indledningsvis bemærkes, at selv om appellanterne har nedlagt påstand om en erstatning for økonomisk skade på 3 975 329 EUR i appelskriftet, har de ikke anfægtet beløbet på 3 mio. EUR, som Personaleretten fastsatte på grundlag af den løn, Alessandro Missir Mamachi ville have modtaget indtil pensionstidspunktet, fratrukket det beløb, som han selv og hans hustru ville have anvendt på egne fornødenheder. Appellanterne har med det foreliggende anbringende alene anfægtet Personalerettens vurdering om, at der skulle tages hensyn til samtlige vedtægtsmæssige ydelser, herunder andre ydelser end det engangsbeløb, der er fastsat i vedtægtens artikel 73, i forbindelse med erstatningen for den økonomiske skade. Selv om det antages, at appellanterne med påstanden om en erstatning for økonomisk skade på 3 975 329 EUR har rejst tvivl om Personalerettens fastsættelse af beløbet på 3 mio. EUR, fremgår det som bekendt at fast retspraksis, at det alene er EU-Personaleretten, der, når den har fastslået, at der er indtrådt et tab, har kompetence til inden for rammerne af den nedlagte påstand at fastslå, hvorledes og i hvilket omfang skaden skal erstattes, under forudsætning af at disse – for at Retten skal kunne udøve sin kontrol med EU-Personalerettens domme – er tilstrækkeligt begrundede, ligesom de hvad angår vurderingen af tabet skal angive de kriterier, der er lagt til grund for opgørelsen af erstatningsbeløbet (jf. i denne retning dom af 5.11.2014, Kommissionen mod Thomé, T-669/13 P, EU:T:2014:929, præmis 79 og den deri nævnte retspraksis). Da appellanterne ikke har forklaret, hvilken fejl Personaleretten begik ved anvendelsen af de kriterier, som den lagde til grund for fastsættelsen af beløbet på 3 mio. EUR, må det således konkluderes, at dette beløb svarer til erstatningen for den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt.

130 Det er endvidere vigtigt at præcisere rækkevidden dels af dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), som Personaleretten henviste til i førsteinstansdommens præmis 204, og som efter appellanternes opfattelse ikke finder anvendelse på de foreliggende omstændigheder, dels af dom 9. september 1999, Lucaccioni mod Kommissionen (C-257/98 P, EU:C:1999:402), som Kommissionen har henvist til i sit indlæg.

131 I den sag, der gav anledning til dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), skulle Domstolen tage stilling til, om dækningen af risikoen for ulykker, jf. vedtægtens artikel 73 og ordningen, kunne anses for en udtømmende erstatningsordning, som i tilfælde af arbejdsulykker udelukkede ethvert andet krav på erstatning efter almindelige retsgrundsætninger. Gerhardus Leussink, hans hustru og deres fire børn havde således fremsat et krav om supplerende erstatning med den begrundelse, at den erstatning, der var fastsat i vedtægtens artikel 73, kun dækkede de økonomiske følger af ulykken og ikke den ikke-økonomiske skade. Domstolen fastslog indledningsvis i dommens præmis 11, at den dækning, der var fastsat i vedtægtens artikel 73, var baseret på en almindelig forsikringsordning med bidrag, hvorefter der blev ydet erstatning for ulykker under og uden for tjenesten, og at retten til ydelser var uafhængig af den person, der havde forårsaget ulykken, og det herved pådragne ansvar. I denne doms præmis 13 fastslog Domstolen videre, at der, da ordningen ikke indeholder udtrykkelige bestemmelser om supplerende krav over for institutionen, ikke er støtte for at antage, at tjenestemanden og de øvrige ydelsesberettigede er udelukket fra at kræve supplerende erstatning, når institutionen ifølge almindelige retsregler er ansvarlig for ulykken, og ydelserne efter tjenestemandsvedtægtens ordning ikke er tilstrækkelige til at sikre fuld erstatning for den lidte skade.

- 132 Efter at have fastslået, at der var tale om en arbejdsulykke, og at den pågældende ulykke skyldtes ansvarspådragende uagtsomhed fra Kommissionens side (dom af 8.10.1986, Leussink mod Kommissionen, 169/83 og 136/84, EU:C:1986:371, præmis 15-17), tilkendte Domstolen Gerhardus Leussink yderligere 2 mio. belgiske franc (BFR) i erstatning. Hvad angik hans hustru og fire børn fandt Retten, at ulykkens virkninger for familielivet skyldtes den skade, som Gerhardus Leussink havde lidt, og at de ikke var omfattet af de eftervirkninger, som Kommissionen kunne holdes ansvarlig for i sin egenskab af arbejdsgiver.
- 133 Med hensyn til dom af 9. september 1999, Lucaccioni mod Kommissionen (C-257/98 P, EU:C:1999:402), som Kommissionen har henvist til i svarskriftet, bekræftede Domstolen i præmis 23, at Unionens retsinstanser under en erstatningssag, som en tjenestemand har anlagt under henvisning til, at den institution, som er hans arbejdsgiver, har begået en erstatningspådragende fejl, ved fastsættelsen af det tab, som skal erstattes, skal tage hensyn til de ydelser, der er udbetalt i henhold til vedtægtens artikel 73 som følge af en ulykke eller en erhvervssygdom.
- 134 Dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), og af 9. september 1999, Lucaccioni mod Kommissionen (C-257/98 P, EU:C:1999:402), har således klarlagt forholdet mellem de ydelser, der er udbetalt i henhold til vedtægtens artikel 73 som følge af en ulykke eller en erhvervssygdom, og erstatningsordningen efter de almindelige retsregler.
- 135 For det første supplerer ordningen i vedtægtens artikel 73 og ordningen efter de almindelige retsregler hinanden, hvilket bevirker, at det er muligt at stille krav om supplerende erstatning, når institutionen ifølge almindelige retsregler er ansvarlig for ulykken, og de ydelser, der er udbetalt i henhold til vedtægtens artikel 73, ikke er tilstrækkelige til at sikre fuld erstatning for den lidte skade (dom af 8.10.1986, Leussink mod Kommissionen, 169/83 og 136/84, EU:C:1986:371, præmis 13).
- 136 For det andet har retspraksis også klarlagt, at der ifølge dette princip under en erstatningssag, som en tjenestemand har anlagt under henvisning til, at den institution, som er hans arbejdsgiver, har begået en erstatningspådragende fejl, ved fastsættelsen af det tab, som skal erstattes, skal tages hensyn til de ydelser, der er udbetalt i henhold til vedtægtens artikel 73 som følge af en ulykke eller en erhvervssygdom. Hvis det ikke var tilfældet, ville der blive ydet dobbelt erstatning (dom af 9.9.1999, Lucaccioni mod Kommissionen, C-257/98 P, EU:C:1999:402, præmis 22).
- 137 Det fremgår dog ikke af disse to domme, om der skal tages hensyn til alle sociale sikringsydelser ved fastsættelsen af det tab, der skal erstattes. Personaleretten begik imidlertid ingen retlig fejl, da den i førsteinstansdommens præmis 204 henviste til dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371).
- 138 Selv om dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), vedrører forholdet mellem den erstatning, der skal betales i henhold til vedtægtens artikel 73, og den, der skal betales efter de almindelige retsregler, følger det ikke af denne dom, at der ikke skal tages hensyn til andre vedtægtsmæssige ydelser ved fastsættelsen af det beløb, der skal ydes i erstatning for den påførte skade. Som Kommissionen har gjort gældende, ville de ydelsesberettigede pårørende i øvrigt modtage dobbelt erstatning i form af både børnepension og skadeserstatning, hvis ydelserne fra pensionsforsikringen, dvs. børnepensionerne, ikke blev fratrasket i det beløb, der skulle udbetales i skadeserstatning. Børnepensionerne til Alessandro Missir Mamachis ydelsesberettigede pårørende svarer desuden til de ydelser, som han ville have modtaget, hvis han fortsat var i live, og skal derfor fratrækkes i erstatningsbeløbet for den økonomiske skade. Endelig bestemmer vedtægtens artikel 73, stk. 2, tredje afsnit, at den erstatning, der ydes ved dødsfald, kan udbetales sammen med de i kapitel 3 nævnte ydelser, dvs. sammen med den i artikel 80 nævnte børnepension. Appellanternes argument om, at det princip, der er fastsat i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), ikke finder anvendelse i det foreliggende tilfælde, kan således ikke tiltrædes.

- 139 Denne konklusion berøres ikke af appellanternes argument om, at det vil være diskriminerende at antage, at de børnepensioner, der udbetales til Alessandro Missir Mamachis fire børn i henhold til vedtægten, kan fratrækkes i erstatningen for den skade, som Kommissionen er ansvarlig for, da det vil svare til at behandle Alessandro Missir Mamachis fire børn på samme måde som børnene til en tjenestemand, der var død en naturlig død. Hertil skal det blot bemærkes, at Kommissionen, i modsætning til, hvad appellerne har gjort gældende, og som Retten konstaterede i førsteinstansdommens præmis 204, tog hensyn til de ganske særlige omstændigheder, der gjorde sig gældende, ved at tildele Alessandro Missir Mamachis fire børn højere ydelser, end vedtægten tilsiger for de ydelsesberettigede pårørende til en tjenestemand, der er død en naturlig død. Kommissionen forfremmede således tjenestemanden efter hans død og beregnede de ydelser, der tilkom hans ydelsesberettigede pårørende, på dette grundlag. I henhold til vedtægtens artikel 76 tildelte Kommissionen desuden hvert barn et månedligt beløb, som svarede til to gange børnetilskuddet. Det bemærkes endelig, at appellerne har lagt en fejlagtig antagelse til grund, eftersom børnene til en tjenestemand, der ikke er død efter en ulykke eller en erhvervsulykke, men ved en naturlig død, ikke modtager den erstatning, som i henhold til vedtægtens artikel 73 udbetales til børnene til en tjenestemand, der er død ved en ulykke eller efter en erhvervssygdom. Appellerne kan således ikke med rette gøre gældende, at Personaleretten begik en retlig fejl, eftersom den ikke kan kritiseres for at have konstateret, at Alessandro Missir Mamachis fire børn var blevet behandlet på samme måde som børnene til en tjenestemand, der var død en naturlig død.
- 140 Appellanternes argument om, at der i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), i mangel af regler, som følger af EU-retten, henvises til den lovgivning, der findes i langt de fleste medlemsstater, vedrørende institutionens ansvar uden for kontrakt over for en tjenestemand, må ligeledes forkastes. I denne doms præmis 22 henviste Domstolen således ikke til den lovgivning, der findes i langt de fleste medlemsstater, vedrørende ansvaret uden for kontrakt over for en tjenestemand, og nærmere bestemt til muligheden for at fratrække udbetalte sociale ydelser, men til en erstatning for ulykkens virkninger for familielivet, som Domstolen under alle omstændigheder ikke fandt noget grundlag for.
- 141 Appellanternes argument om, at Personaleretten begik en retlig fejl i førsteinstansdommens præmis 111, hvori den fastslog, at de ikke havde nedlagt påstand om erstatning for tab af pensionsrettigheder, må ligeledes forkastes som irrelevant. Appellerne har således anført, at de ikke behøvede at nedlægge påstand om erstatning vedrørende disse rettigheder, eftersom de ikke kan tages i betragtning ved fastsættelsen af erstatningen for den økonomiske skade. I modsætning til, hvad appellerne har anført, konstaterede Personaleretten i førsteinstansdommens præmis 111 blot, at der ikke var nedlagt påstand om erstatning for tab af pensionsrettigheder, selv om det i retspraksis og navnlig i dom af 5. oktober 2004, Sanders m.fl. mod Kommissionen (T-45/01, EU:T:2004:289, præmis 167), og af 12. juli 2007, Sanders m.fl. mod Kommissionen (T-45/01, EU:T:2007:221, præmis 87-90), anerkendes, at retten til pension kan tages i betragtning ved vurderingen af en økonomisk skade. Appellanternes indvending om, at de ikke behøvede at nedlægge påstand om erstatning for tab af pensionsrettigheder, har derfor ingen betydning for den korrekte og i øvrigt ikke anfægtede vurdering, der blev foretaget af Personaleretten, som konstaterede, at der ikke var nedlagt en sådan påstand.
- 142 Appellerne har endelig anført, at det beløb, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har ret til, hvis de er under uddannelse, indtil de fylder 26 år, er af hypotetisk karakter, da det kun udbetales, hvis en række betingelser er opfyldt, hvilket formentlig ikke vil være tilfældet, og at det derfor ikke kan betragtes som en ydelse, de har modtaget.
- 143 Personaleretten fastslog i førsteinstansdommens præmis 202, at de beløb, som Kommissionen allerede havde udbetalt eller fortsat ville udbetale, udgjorde 1,4 mio. EUR, og at dette beløb kunne stige til ca. 2,4 mio. EUR, hvis de omhandlede ydelser blev udbetalt, indtil hvert af de fire børn fyldte 26 år. Det

må derfor fastslås, at Personaleretten ikke tog udtrykkelig stilling til princippet om, hvorvidt disse beløb kunne fratrækkes i det beløb, der skulle udbetales i forbindelse med den erstatningsberettigede skade.

144 I betragtning af det ovenfor anførte må argumentet om, at Personaleretten begik en retlig fejl med hensyn til den hypotetiske karakter af det beløb, som Alessandro Missir Mamachis børn vil modtage, hvis de er under uddannelse, indtil de fylder 26 år, forkastes som irrelevant, og det tredje anbringende må forkastes i sin helhed.

145 I lyset af alle disse betragtninger må førsteinstansdommen ophæves, for så vidt som Personaleretten afviste Livio Missir Mamachis og Alessandro Missir Mamachis fire børns påstande om erstatning for ikke-økonomisk skade og begrænsede Kommissionens ansvar til 40% af den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis ydelsesberettigede pårørende har lidt, i stedet for at tilpligte Kommissionen at betale skadeserstatning in solidum.

Søgsmålet i første instans

[udelades]

Påstanden om erstatning for den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt

148 Det fremgår af præmis 118 og 119 ovenfor, at Kommissionen skal betale erstatning in solidum for den økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt. Erstatningen for denne skade er blevet fastsat til 3 mio. EUR.

149 Det bemærkes, at det i præmis 138 og 139 ovenfor også fastslås, at Personaleretten med føje fastslog, at der skulle tages hensyn til børnepensionerne i forbindelse med erstatningen for den økonomiske skade.

150 Der bør herved henvises til de regler i vedtægten, som kan have betydning i den foreliggende sag, for så vidt angår de ydelser, som skal fratrækkes i beløbet på 3 mio. EUR, fordi de kan betragtes som en form for erstatning af den økonomiske skade, dvs. Alessandro Missir Mamachis tabte arbejdsfortjeneste.

151 For det første bestemmes det i vedtægtens artikel 70, stk. 1, at uforsørgede børn i tilfælde af en tjenstemands død og indtil udgangen af den tredje måned efter den måned, i hvilken tjenstemanden er død, er berettiget til at oppebære afdødes fulde vederlag. For det andet fremgår det af vedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a), at de familiemedlemmer, der er anført i denne bestemmelse, ved dødsfald modtager et engangsbeløb, der er lig med den pågældende årlige grundløn multipliceret med fem udregnet på grundlag af tjenstemandens månedsløn i de sidste tolv måneder. For det tredje bestemmes det i vedtægtens artikel 76, at gaver, lån eller forskud kan gives til en afdød tjenstemands ydelsesberettigede pårørende, der af forskellige årsager, herunder deres familiemæssige stilling, befinder sig i en særlig vanskelig situation. For det fjerde fastsætter vedtægtens artikel 80, at når en tjenstemand afgår ved døden uden at efterlade en ægtefælle, der er berettiget til efterladtepension, har de børn, han på tidspunktet for dødsfaldet har forsørgerpligt over for i henhold til artikel 2 i bilag VII, ret til børnepension i henhold til de i artikel 21 i bilag VIII fastsatte betingelser. I denne forbindelse bestemmer artikel 21, stk. 2, andet afsnit, i bilag VIII, at det forsørgelsesberettigede barn på de betingelser, der er fastsat i artikel 3 i bilag VII, har krav på et uddannelsesstillæg. For det femte fremgår det af vedtægtens artikel 67, stk. 2 og 4, at børnetilskuddet kan udbetales til en anden end tjenstemanden.

152 I det foreliggende tilfælde fremgår det for det første af sagsakterne, at Kommissionen i overensstemmelse med vedtægtens artikel 70, stk. 1, udbetalte Alessandro Missir Mamachis fulde vederlag fra den 1. oktober til den 31. december 2006 til hans fire børn. Kommissionen udbetalte for

det andet et samlet beløb på 414 308,90 EUR som ydelse ved dødsfald i henhold til vedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a), og et samlet beløb på 76 628,40 EUR som følge af ægtefællens død i henhold til artikel 25 i bilag X til vedtægten. Kommissionen tilkendte for det tredje de fire børn børnepension fra den 1. januar 2007 i henhold til vedtægtens artikel 80, svarende til i alt 4 376,82 EUR pr. måned, og uddannelsestillæg i medfør af bilag VII til vedtægten, svarende til i alt 2 287,19 EUR pr. måned. For det fjerde tildelte Kommissionen ved afgørelse af 14. maj 2007 på grundlag af vedtægtens artikel 76 hvert af børnene, indtil de fylder 19 år, en ekstraordinær månedlig ydelse af sociale hensyn på i alt 1 332,76 EUR pr. måned, svarende til beløbet for børnetilskud. Ved afgørelse af 4. juli 2008 blev det sidstnævnte beløb fordoblet med virkning fra den 1. august 2008. For det femte fremgår det af bilag 4 i sagsakterne i første instans, at Livio Missir Mamachi modtog et børnetilskud på i alt 1 453,84 EUR pr. måned og betalte en lavere skat som følge af fire skattnedslag for uforsørgede børn, idet differencen mellem den skat, der skulle betales uden uforsørgede børn, og den skat, der faktisk blev betalt, resulterede i en betaling fra Kommissionen på 1 015,78 EUR.

153 Det må konstateres, at bortset fra beløbet på 76 628,40 EUR, som blev udbetalt som følge af ægtefællens død i henhold til artikel 25 i bilag X, og som ikke kan betragtes som et redskab, hvormed Kommissionen skal opfylde sin forpligtelse til at erstatte den økonomiske skade, der bestod i Alessandro Missir Mamachis tabte arbejdsfortjeneste, skal det beløb, der blev udbetalt i overensstemmelse med vedtægtens artikel 70, stk. 1, den ydelse ved dødsfald, der blev tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a), de børnepensioner, der udbetales på grundlag af vedtægtens artikel 80, uddannelsestillæggene i medfør af bilag VII til vedtægten, den ekstraordinære månedlige ydelse, der blev tildelt i overensstemmelse med vedtægtens artikel 76, børnetilskuddene og beløbet i form af et skattnedslag fratrækkes i beløbet på 3 mio. EUR.

154 Med hensyn til børnepensionerne fastslås det i præmis 138 ovenfor, at de ydelsesberettigede pårørende ville modtage dobbelt erstatning, hvis disse pensioner ikke blev fratrækket i det beløb, der skulle udbetales i erstatning for den påførte skade. Det beløb, der blev udbetalt i overensstemmelse med vedtægtens artikel 70, svarer til Alessandro Missir Mamachis vederlag i tre måneder og skal derfor modregnes i den erstatning, der udbetales for hans tabte arbejdsfortjeneste. Med hensyn til den ydelse ved dødsfald, der blev tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a), fremgår det af præmis 136 ovenfor, at denne erstatning skal tages i betragtning ved fastsættelsen af det skyldige skadesbeløb (dom af 8.10.1986, Leussink mod Kommissionen, 169/83 og 136/84, EU:C:1986:371, præmis 13, og af 9.9.1999, Lucaccioni mod Kommissionen, C-257/98 P, EU:C:1999:402, præmis 22). Det samme gælder for den ekstraordinære ydelse, der blev tildelt i overensstemmelse med vedtægtens artikel 76. Som det bemærkes i præmis 139 ovenfor, er denne ydelse uløseligt forbundet med den erstatning, der blev tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a). Hvad endelig angår uddannelsestillæggene, børnetilskuddene og det beløb, der blev modtaget i form af et skattnedslag, må det konstateres, at de ville have indgået i Alessandro Missir Mamachis løn, hvis han ikke var afgået ved døden. De kan som følge heraf også betragtes som en betaling for tabt arbejdsfortjeneste.

155 Det skal i denne forbindelse præciseres, at nogle af ydelserne til Alessandro Missir Mamachis fire børn – som appellanterne ganske rigtigt har gjort gældende – er underlagt fremtidige betingelser, nemlig at børnene er uforsørgede og under uddannelse, indtil de fylder 26 år, hvilket kan vise sig ikke at være tilfældet for et, to, tre eller alle fire børn. Som appellanterne også har gjort gældende, kan det i øvrigt tænkes, at de fire børn tager en universitetsuddannelse, der afsluttes, inden de fylder 26 år. Hvis de vedtægtsmæssige ydelser, der faktisk er udbetalt, i disse situationer ikke når op på 3 mio. EUR, vil Kommissionen imidlertid være forpligtet til at betale den difference, der er nødvendig for at nå op på dette beløb, eftersom den påførte økonomiske skade svarer til denne erstatning. De ydelser, der betales, hvis de fire børn er uforsørgede og under uddannelse, indtil de fylder 26 år, eller hvis de afslutter deres uddannelse inden dette tidspunkt, er således et redskab, hvormed Kommissionen skal opfylde sin erstatningsforpligtelse, da beløbet på 3 mio. EUR, som skal betales i erstatning for den påførte økonomiske skade, er fastlagt endeligt.

[udelades]

Påstandene om erstatning for den ikke-økonomisk skade, som Alessandro Missir Mamachi, hans fire børn og Livio Missir Mamachi har lidt

- 171 Retten er i besiddelse af alle de oplysninger, der er nødvendige for at kunne træffe afgørelse om påstandene om erstatning for de ikke-økonomiske skader, som Alessandro Missir Mamachi, hans fire børn og Livio Missir Mamachi har lidt. Det skal indledningsvis præciseres, at Kommissionen – som det også var tilfældet med de økonomiske skader – har tilsidesat pligten til at beskytte sine ansatte og skal betragtes som medskyldig i de ikke-økonomiske skader, der er lidt.

Påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi led

- 172 Appellanterne har gjort gældende, at Alessandro Missir Mamachi led en faktisk og konkret ikke-økonomisk skade. Denne skade består ifølge appellanterne i den fysiske smerte, som han følte mellem tidspunktet for overfaldet og tidspunktet for sin død, og som formentlig skyldtes, at han forblødte, efter at drabsmanden havde efterladt ham på gerningsstedet. Hertil skal lægges den rædsel og det psykiske traume, som han oplevede som magtesløst vidne til angrebet og det barbariske drab på hans højtelskede hustru, den frygtelige viden om hans nært forestående død og følelsen af usikkerhed, bekymring og forfærdelig angst med hensyn til den skæbne, der ventede hans fire små børn, som skulle leve videre uden deres forældre, hvis det lykkedes dem at overleve angrebet. Appellanterne har gjort gældende, at retten til erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi led, følger af EU-retten og af italiensk ret.
- 173 Kommissionen har anført, at anerkendelsen af denne type skade er knyttet til det italienske retssystem, jf. artikel 2059 i Codice civile (den italienske borgerlige lovbog) og retspraksis vedrørende goder, der beskyttes i henhold til den italienske forfatning. Ifølge Kommissionen giver reglerne for EU-ansatte ikke hjemmel til at påberåbe sig denne type skade.
- 174 Det skal indledningsvis bemærkes, at Kommissionens indsigelse om, at reglerne for EU-ansatte ikke giver hjemmel til at påberåbe sig denne type skade, ikke kan tiltrædes. Det skal således med henvisning til præmis 107 ovenfor blot bemærkes, at manglende bestemmelser i vedtægten ikke fører til udelukkelse af alt, der ikke er bestemt udtrykkeligt heri, da en eventuel hjemmel også kan følge af retsgrundsætningerne i medlemsstaternes retsordener.
- 175 Det skal derfor undersøges, om der af medlemsstaternes retsordener følger en almindelig retsgrundsætning, som anerkender skadelidtes ret til erstatning for den ikke-økonomiske skade i form af fysiske og psykiske lidelser, som den pågældende udsættes for i forbindelse med sin egen død.
- 176 Det bemærkes herved, at der i modsætning til det af appellanterne anførte ikke af medlemsstaternes retssystemer følger en almindelig fælles grundsætning om, at en national ret under omstændigheder som de foreliggende tilkender erstatning for denne type ikke-økonomisk skade.
- 177 Påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachi led, må som følge heraf forkastes, uden at det er nødvendigt at tage stilling til den formalitetsindsigelse, som Kommissionen har fremsat over for denne påstand.

Påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt

- 178 Appellanterne har anført, at Alessandro Missir Mamachis fire børn efter hans død jure proprio har lidt en faktisk og konkret ikke-materiel skade af både ikke-økonomisk og eksistentiel karakter, som ligger ud over den mistede forældrerelation, og som giver ret til erstatning i henhold til EU-retten og italiensk ret.

- 179 Appellanterne har gjort gældende, at den påståede ikke-økonomiske skade er knyttet til de tragiske begivenheder, der fandt sted om natten den 18. september 2006, og skyldes det forfærdelige psykiske og følelsesmæssige traume, som Alessandro Missir Mamachis børn blev udsat for som vidner til den rædselsfulde og skræmmende hændelse, hvor deres forældre blev pint og dræbt, og efter at have tilbragt hele natten ved de afdøde ude af stand til at gøre andet på grund af deres unge alder. Dette traume ligger også til grund for den eksistentielle skade, som blev pådraget de fire mindreårige børn, der hele deres liv vil være præget af den forfærdelige og smertefulde hændelse, som fandt sted i deres barndom, og som kan få alvorlige følger for kvaliteten af deres menneskelige og sociale relationer. Skaden i form af den mistede forældrerelation er endelig in re ipsa og består i den urimelige smerte og lidelse, som børnene blev udsat for, da de i en meget ung alder mistede deres højtelskede forældre for altid.
- 180 Med hensyn til fastsættelsen af den ikke-økonomiske skade, som de fire børn har lidt, har appellanterne af forsigtighedshensyn henvist til italiensk retspraksis og navnlig til de nyeste tabeller, som Tribunale di Milano (retten i Milano, Italien) har udarbejdet til dette formål. Disse tabeller angiver – for en række standardtilfælde, hvor skaden beregnes for hver af forældrene eller for de efterladte børn – et interval, som spænder fra 106 376 EUR til 212 752 EUR, og som skal gøre det muligt at afpasse erstatningen efter de konkrete omstændigheder i sagen, herunder om der findes andre nære slægtninge eller ej, om vedkommende bor sammen med disse slægtninge eller ej, hvor gode og tætte de følelsesmæssige bånd til den tilbageværende familie er, og hvor gode og tætte følelsesmæssige bånd der kendetegnede forældrerelationen med den afdøde person.
- 181 Appellanterne har tilføjet, at de beløb, der er nævnt i præmis 180 ovenfor, i overensstemmelse med de italienske domstoles faste praksis dog altid er af rent vejledende karakter, og at domstolene kan vælge at forhøje dem i meget alvorlige tilfælde. Appellanterne har i denne forbindelse påpeget, at erstatningsbeløbet som regel forhøjes med 25%, når et mindreårigt barn har mistet begge sine forældre. Efter appellanternes opfattelse bør det fastsatte beløb således forhøjes med 25% under hensyntagen til den foreliggende sags enestående og helt ekstraordinære karakter og til de særdeles grufulde og tragiske omstændigheder, hvorunder Alessandro Missir Mamachi mistede livet.
- 182 Appellanterne har som følge heraf nedlagt påstand om, at Alessandro Missir Mamachis fire børn tilkendes et beløb på 319 128 EUR hver, dvs. 1 276 512 EUR i alt, i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som de har lidt.
- 183 Kommissionen har for det første gjort gældende, at den ikke var ansvarlig for den skade, som Alessandro Missir Mamachi led. Den italienske retspraksis, som appellanterne har henvist til, er derfor ikke relevant, for så vidt som den vedrører tilfælde, hvor den ikke-økonomiske skade fordeles mellem de gerningsmænd, der har forårsaget de skadelidtes død, hvorimod Kommissionen i det foreliggende tilfælde mener at have et eventuelt subsidiært ansvar på grund af en fejl, som den begik i forhold til den påståede mangel på passende sikkerhedsforanstaltninger.
- 184 For det andet giver reglerne for EU-ansatte efter Kommissionens opfattelse ikke ret til erstatning for ikke-økonomisk skade, som familiemedlemmer til en tjenestemand har lidt. Kommissionen har i denne forbindelse gjort gældende, at Domstolen i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), hvori der tydeligvis var en mere direkte forbindelse mellem institutionens adfærd og den hændelse, som tjenestemanden var udsat for, end i det foreliggende tilfælde, fastslog, at de virkninger, der berørte familiemedlemmerne, alene skyldtes den skade, som tjenestemanden havde lidt, og ikke kunne lægges institutionen til last.
- 185 For det tredje og subsidiært har Kommissionen i første række for så vidt angår det psykiske traume, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt som vidner til den grusomme og skræmmende hændelse, som drabet på deres forældre var, anført, at det ikke fremgår af sagsakterne, at børnene var vidner til drabet på deres forældre, og at den nævnte skade derfor ikke er godtgjort i tilstrækkeligt omfang.

- 186 Hvad i anden række angår den eksistentielle skade forårsaget af traumet, som ifølge appellerne kan få alvorlige følger for de fire børns menneskelige og sociale relationer i fremtiden, har Kommissionen fremhævet, dels at den eksistentielle skade ifølge den italienske retspraksis, som appellerne har henvist til, ikke udgør nogen selvstændig kategori, dels at der kun kan ydes erstatning for denne skade, når den direkte har ramt ofret for den forbrydelse, der er begået af gerningsmanden, som i det foreliggende tilfælde ikke er Kommissionen.
- 187 Hvad i tredje række angår den skade, der skyldes den mistede forældrerelation, som efter appellerne opfattelse er *in re ipsa*, har Kommissionen – netop på grundlag af den retspraksis fra Corte suprema di cassazione (kassationsdomstol, Italien), som appellerne har henvist til – påpeget, at denne konklusion ikke bør lægges til grund. Kommissionen finder således, at en sådan konklusion udvander erstatningens rolle, eftersom erstatningen ikke tilkendes efter den faktiske undersøgelse af en skade, men som en privat foranstaltning i forbindelse med en skadelig adfærd. Der er under alle omstændigheder allerede ydet erstatning for den nævnte skade i form af de ydelser, der er tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73, som netop vedrører en fast godtgørelse i tilfælde af tjenstemands død.
- 188 I fjerde og sidste række har Kommissionen gjort gældende, at de tabeller, der er udarbejdet af Tribunale di Milano (retten i Milano), ikke bør anvendes til beregning af den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn angiveligt har lidt, i det foreliggende tilfælde. Den har indledningsvis anført, at disse tabeller hviler på antagelsen om gerningsmandens erstatningspligt, og at denne antagelse selvfølgelig ikke finder anvendelse i den foreliggende sag, da Kommissionen ikke er gerningsmanden. Tabellerne er desuden baseret på en praksis, der følges i en enkelt medlemsstat og af en enkelt domstol i denne medlemsstat. Hvis de tabeller, der er udarbejdet af Tribunale di Milano (retten i Milano), anvendes, hvilket appellerne har foreslået, vil det endelig være i strid med den faste italienske retspraksis – som appellerne har henvist til, og som vedrører biologisk skade, men kan overføres på ikke-økonomisk skade – hvorefter anvendelsen af tabeller altid kræver en passende individualisering baseret på omstændighederne i den konkrete sag.
- 189 Kommissionen finder som følge heraf, at påstanden om erstatning for de ikke-økonomiske skader, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt, må forkastes.
- 190 Retten vil først undersøge de to væsentlige indsigelser fra Kommissionen, der som nævnt i præmis 183 og 184 ovenfor har gjort gældende, dels at den kun har et subsidiært ansvar for den ikke-økonomiske skade, som de fire børn har lidt, dels at det fremgår af dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), at virkningerne for familiemedlemmer til en tjenestemand alene skyldes den skade, som tjenestemanden har lidt, og ikke kan lægges institutionen til last.
- 191 For så vidt angår den første indsigelse fremgår det af præmis 84 ovenfor, at Personaleretten ikke begik nogen retlig fejl, da den fastslog, at institutionen – såfremt den har begået en fejl i form af en tilsidesættelse af en beskyttelsesforpligtelse, der har bidraget til at forårsage den specifikke skade, som denne forpligtelse havde til formål at undgå – skal anses for medskadevolder, selv om den ikke kan betragtes som hovedansvarlig for skaden. Kommissionens argument om, at den har et subsidiært ansvar for skaden, må derfor forkastes.
- 192 For så vidt angår den anden indsigelse har Kommissionen gjort gældende, at det princip, der er fastsat i dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), dvs. at virkningerne for familiemedlemmer til en tjenestemand alene skyldes den skade, som tjenestemanden har lidt, og ikke kan lægges institutionen til last, så meget desto mere må finde anvendelse i det foreliggende tilfælde.

- 193 For det første adskilte den sag, der gav anledning til dom af 8. oktober 1986, Leussink mod Kommissionen (169/83 og 136/84, EU:C:1986:371), og hvor den tjenestemand, der var udsat for en ulykke i forbindelse med tjenesten, overlevede og modtog en supplerende erstatning, sig fra den foreliggende sag, hvor Alessandro Missir Mamachi døde uden at have fået ret til en sådan erstatning som nævnt i præmis 177 ovenfor, og virkningerne for familiemedlemmer til en afdød tjenestemand vil derfor ikke svare til virkningerne for familiemedlemmer til en tjenestemand, der har overlevet.
- 194 For det andet må det konstateres, at der af medlemsstaternes retssystemer følger en almindelig fælles retsgrundsætning om, at selv om der findes en ordning, som sikrer, at der automatisk udbetales ydelser til en afdød tjenstemands ydelsesberettigede pårørende, er det under omstændigheder som de foreliggende ikke til hinder for, at de ydelsesberettigede pårørende også modtager erstatning for deres ikke-økonomiske skade efter at have anlagt sag ved en national ret, fordi de mener, at der ikke er blevet ydet erstatning eller fuld erstatning for de skader, de har lidt, gennem den nævnte ordning.
- 195 I denne henseende følger der også en almindelig fælles retsgrundsætning af medlemsstaternes retssystemer, hvorefter der ikke kan ydes dobbelt erstatning for den påførte ikke-økonomiske skade. Det tilkommer derfor den nationale ret at undersøge, i hvilket omfang en ordning, som sikrer automatisk udbetaling af ydelser, fuldt ud, delvist eller slet ikke dækker den ikke-økonomiske skade, som de ydelsesberettigede pårørende har lidt, før retten fastsætter erstatningen for denne skade. Det følger endelig af medlemsstaternes retssystemer, at princippet om ansvar in solidum for økonomisk skade under omstændigheder som de foreliggende også finder anvendelse på ikke-økonomisk skade.
- 196 Kommissionens anden indsigelse må derfor også forkastes.
- 197 Hvad angår kriterierne for fastsættelse af erstatningen for den ikke-økonomiske skade, som Alessandro Missir Mamachis fire børn har lidt, har appelleranterne anført, at denne erstatning skal fastsættes under hensyntagen til for det første det psykiske og følelsesmæssige traume, som de fire børn blev udsat for som vidner til den rædselsfulde og skræmmende hændelse, hvor deres forældre blev pint og dræbt, og efter at have tilbragt hele natten ved de afdøde ude af stand til at gøre andet på grund af deres unge alder, for det andet den eksistentielle skade, som blev pådraget de fire børn, der hele deres liv vil være præget af den forfærdelige og smertefulde hændelse, som fandt sted i deres barndom, og for det tredje skaden i form af den mistede forældrerelation, som består i den urimelige smerte og lidelse, som børnene blev udsat for, da de i en meget ung alder mistede deres højtelskede forældre for altid.
- 198 Det må – uden at det er nødvendigt at tage stilling til de forskellige kriterier, som appelleranterne har påberåbt sig, og som i øvrigt er baseret på principper i italiensk retspraksis – fastslås, at der af medlemsstaternes retssystemer følger en almindelig fælles retsgrundsætning om, at de ydelsesberettigede pårørende og navnlig den afdødes børn og forældre under omstændigheder som de foreliggende har krav på erstatning for ikke-økonomisk skade i form af den psykiske smerte, der opstår ved en nærtstående persons død, og at de forskellige kriterier, som appelleranterne har angivet, kan sidestilles med denne retsgrundsætning.
- 199 Det skal herved præciseres, at der i modsætning til det af Kommissionen anførte ikke allerede er ydet erstatning for den ikke-økonomiske skade, som de fire børn har lidt, i form af de ydelser, der er tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73, hvori der er fastsat en fast godtgørelse i tilfælde af en tjenstemands død. Det fremgår således af præmis 153 ovenfor, at den faste godtgørelse kun blev taget i betragtning i forbindelse med erstatningen for den økonomiske skade, som bestod i Alessandro Missir Mamachis tabte arbejdsfortjeneste. Den ikke-økonomiske skade, der skyldtes Alessandro Missir Mamachis død, er derimod knyttet til den smerte, som de fire børn blev påført, og er derfor ikke dækket af de ydelser, der er tildelt i henhold til vedtægtens artikel 73.
- 200 Med hensyn til opgørelsen af den ikke-økonomiske skade må det fastslås, at de tabeller, der er udarbejdet af Tribunale di Milano (retten i Milano), i modsætning til det af appelleranterne anførte ikke kan anvendes i det foreliggende tilfælde. Som Kommissionen med rette har påpeget, kan Unionens

retsinstanter således ikke anvende tabeller, der er udarbejdet i en enkelt medlemsstat, med henblik på at fastsætte erstatningen for den skade, som en EU-tjenestemands ydelsesberettigede pårørende har lidt. Det skal herved bemærkes, at det tilkommer Unionens retsinstanter at fastsætte erstatningsbeløbet efter ret og billighed (jf. i denne retning dom af 5.6.1980, Oberthür mod Kommissionen, 24/79, EU:C:1980:145, præmis 15) og at angive de kriterier, der er lagt til grund herfor (jf. i denne retning dom af 14.5.1998, Rådet mod de Nil og Impens, C-259/96 P, EU:C:1998:224, præmis 32 og 33, af 9.9.1999, Lucaccioni mod Kommissionen, C-257/98 P, EU:C:1999:402, præmis 35, og af 6.6.2006, Girardot mod Kommissionen, T-10/02, EU:T:2006:148, præmis 51).

- 201 Under hensyn til omstændighederne i den foreliggende sag og de retsgrundsætninger, der er opstillet i præmis 194 og 195 ovenfor, samt i lyset af det kriterium, der er nævnt i præmis 198 ovenfor, må det pålægges Kommissionen in solidum at betale et efter ret og billighed fastsat beløb på 100 000 EUR til hvert af Alessandro Missir Mamachis børn i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som de har lidt ved at have mistet deres forældre og ved at befinde sig på det sted, hvor dobbeltdrabet fandt sted.

Påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, som Livio Missir Mamachi har lidt

- 202 Appellanterne har gjort gældende, at Alessandro Missir Mamachis forældre også bør tilkendes en rimelig erstatning for den ikke-økonomiske skade i form af den urimelige smerte og lidelse, som de blev påført i forbindelse med tabet af deres søn under så tragiske og grufulde omstændigheder. Til denne lidelse skal lægges den eksistentielle skade i form af den fysiske og psykiske udmattelse og den bekymring og forvirring, der opstod, da de til trods for deres høje alder blev nødt til at overtage forsørgelsen og opdragelsen af de fire forældreløse børnebørn. Appellanterne har derfor i betragtning af de enestående omstændigheder, der gør sig gældende, og sagens ganske forfærdelige og tragiske karakter nedlagt påstand om, at Livio Missir Mamachi tilkendes et beløb på 212 752 EUR i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som han har lidt.
- 203 Kommissionen har blot fremsat en formalitetsindsigelse, som er blevet gennemgået og forkastet i præmis 170 ovenfor, over for denne påstand.
- 204 Det skal som nævnt i præmis 198 ovenfor blot fastslås, at der af medlemsstaternes retssystemer følger en almindelig fælles retsgrundsætning om, at den afdødes forældre under omstændigheder som de foreliggende har krav på erstatning for ikke-økonomisk skade i form af den psykiske smerte, der opstår ved en nærtstående persons død.
- 205 Under hensyn til omstændighederne i den foreliggende sag og de retsgrundsætninger, der er opstillet i præmis 194 og 195 ovenfor, samt i lyset af det kriterium, der er nævnt i præmis 198 ovenfor, må det pålægges Kommissionen in solidum at betale et samlet efter ret og billighed fastsat beløb på i alt 50 000 EUR til samtlige appellanter i deres egenskab af arvinger efter Livio Missir Mamachi i erstatning for den ikke-økonomiske skade, som denne har lidt ved at have mistet sin søn, Alessandro Missir Mamachi.

[udelades]

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Appelafdelingen):

- 1) **Dommen af 12. maj 2011, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (F-50/09), ophæves, for så vidt som Retten for EU-Personalesager tog den formalitetsindsigelse, som Europa-Kommissionen havde fremsat over for påstanden om erstatning for den**

ikke-økonomiske skade, der var lidt af Carlo Missir Mamachi di Lusignano, Giustina Missir Mamachi di Lusignano, Filiberto Missir Mamachi di Lusignano og Tommaso Missir Mamachi di Lusignano, idet de to sidstnævnte er repræsenteret ved Anne Sintobin, til følge.

- 2) Dommen af 12. maj 2011, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (F-50/09), ophæves, for så vidt som Personaleretten tog den formalitetsindsigelse, som Europa-Kommissionen havde fremsat over for påstanden om erstatning for den ikke-økonomiske skade, der var lidt af Livio Missir Mamachi di Lusignano, til følge.
- 3) Dommen af 12. maj 2011, Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen (F-50/09), ophæves, for så vidt som Personaleretten begrænsede Kommissionens ansvar til 40% af den økonomiske skade, der var lidt af Carlo Missir Mamachi di Lusignano, Giustina Missir Mamachi di Lusignano, Filiberto Missir Mamachi di Lusignano og Tommaso Missir Mamachi di Lusignano, idet de to sidstnævnte er repræsenteret ved Anne Sintobin.
- 4) I øvrigt forkastes appellen.
- 5) Kommissionen betaler in solidum et beløb på 3 mio. EUR, med fradrag af de vedtægtsmæssige ydelser, der anses for at indgå i dette beløb, og som er udbetalt eller skal udbetales til Carlo Missir Mamachi di Lusignano, Giustina Missir Mamachi di Lusignano, Filiberto Missir Mamachi di Lusignano og Tommaso Missir Mamachi di Lusignano, idet de to sidstnævnte er repræsenteret ved Anne Sintobin, for den økonomiske skade, disse har lidt.
- 6) Kommissionen betaler in solidum et beløb på 100 000 EUR til Carlo Missir Mamachi di Lusignano for den ikke-økonomiske skade, denne har lidt.
- 7) Kommissionen betaler in solidum et beløb på 100 000 EUR til Giustina Missir Mamachi di Lusignano for den ikke-økonomiske skade, denne har lidt.
- 8) Kommissionen betaler in solidum et beløb på 100 000 EUR til Tommaso Missir Mamachi di Lusignano, repræsenteret ved Anne Sintobin, for den ikke-økonomiske skade, denne har lidt.
- 9) Kommissionen betaler in solidum et beløb på 100 000 EUR til Filiberto Missir Mamachi di Lusignano, repræsenteret ved Anne Sintobin, for den ikke-økonomiske skade, denne har lidt.
- 10) Kommissionen betaler in solidum et samlet beløb på 50 000 EUR til Stefano Missir Mamachi di Lusignano og til de andre appellanter, hvis navne fremgår af bilaget til dommen, i disses egenskab af arvinger efter Livio Missir Mamachi di Lusignano, for den ikke-økonomiske skade, denne har lidt.
- 11) De ovenfor i punkt 6-10 omhandlede erstatninger tillægges morarenter at regne fra afsigelsen af nærværende dom, indtil fuld betaling sker, beregnet på grundlag af den af Den Europæiske Centralbank fastsatte rentesats for de vigtigste refinansieringstransaktioner, forhøjet med to procentpoint.
- 12) I øvrigt frifindes Kommissionen.
- 13) Kommissionen betaler sagsomkostningerne i appelsagen.
- 14) Kommissionen betaler sagsomkostningerne i sagen i første instans.

Jaeger

Frimodt Nielsen

Papasavvas

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 7. december 2017.

Underskrifter

i — Der er foretaget en sproglig rettelse i præmis 135 efter den oprindelige offentliggørelse af teksten.